

RETRAT

30

RETRAT

30

30A

GERMANES ROSELL,
TERESA I
EULÀLIA

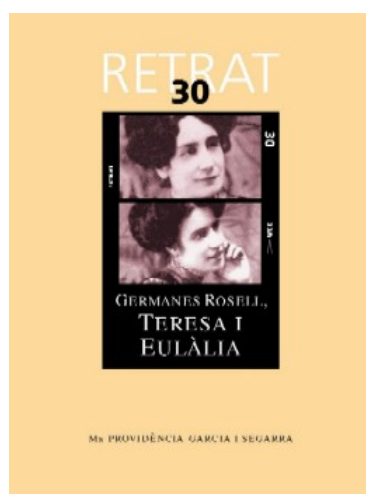
Ma PROVIDÈNCIA GARCIA I SEGARRA

RETRAT N. 30

GERMANES ROSEL, TERESA I EULÀLIA

Ma Providència Garcia i Segarra

PRESENTACIÓ

El *Retrat* número trenta, dedicat a Teresa i Eulàlia Rosell, és el primer d'aquesta ja llarga sèrie de publicacions, nascudes amb la voluntat d'apropar a la ciutadania la figura d'un personatge significatiu de la història de la nostra vila, que té dues protagonistes alhora.

Parlar de Teresa és parlar d'Eulàlia, i a l'inrevés. Les seves trajectòries vitals, professionals i les petjades deixades en les memòries i els cors dels vilanovins i, sobretot, de les vilanovines són molt properes i entrecruades. Perquè aquestes dues dones, nascudes als anys setanta del s. XIX, que desenvoluparen una intensa activitat docent, cultural i social a Vilanova i la

Geltrú fins mitjan segle passat, continuen vives en l'imaginari de gran part de la nostra ciutadania que les conegué, tractà i respectà en alguna de les seves múltiples facetes.

Teresa i Eulàlia Rosell, *les senyorettes Rosell*, com popularment se les anomena, perduren en la memòria col·lectiva com a mestres avançades al seu temps – "les seves classes eren tan entretingudes que, de vegades pensava que no fèiem res... ara veig que treballàvem i apreníem molt", reflexiona una de les seves deixebles –, com a dones de lletres amb un àmplia formació lingüística – impartien classes de català, castellà, francès i esperanto, l'idioma idealista que havia de facilitar l'entesa de tota la humanitat i al qual dedicaren especials energies i il·lusions –, com a amants de la cultura i de l'art popular, com a grans col·leccionistes, tant d'objectes d'art com de qualsevol manifestació tradicional que vetllaren per conservar i recuperar, i, per damunt de tot, com a esperits alhora inquiets i bondadosos que dedicaren les seves existències a difondre els valors i el patrimoni col·lectiu – en què creien i que estimaven – als seus covilatans i covilatanes.

Era de rebut, per tant, dedicar-los aquest *Retrat*, a tall d'homenatge i com a petita contribució a la difusió de la seva memòria entre aquells vilanovins i vilanovines que, per la seva edat o perquè s'han incorporat a la nostra societat posteriorment, no en tenien prou coneixement. Per a tots aquells i aquelles que les van tractar, no calen recordatoris. N'hi ha prou a llegir les línies que dediquen a les seves antigues

mestres per copsar l'estimació i admiració que elles van saber infondre'ls. Tanmateix, també per a ells i elles, la lectura d'aquest *Retrat*, confegit amb un remarcable esforç de recopilació i esperit d'investigació per part de la seva autora, i que ha comptat amb la col·laboració entusiasta d'un gran nombre de ciutadans i ciutadanes, serà una ocasió d'aprofundiment i remembrança joiosa.

Saludem, doncs, amb satisfacció, aquesta nova edició de *Retrat*, dedicat a actualitzar les figures i trajectòries de dues vilanovines que honoren i enriqueixen la memòria col·lectiva, memòria a la conservació de la qual van dedicar gran part de les seves vides.

Sixte Moral i Reixach
Alcalde de Vilanova i la Geltrú
Desembre de 2004

BIOGRAFIA

◁ Les senyorettes Rosell: Teresa Rosell i Capdevila (1872-1954) i Eulàlia Rosell i Capdevila (1879-1953) ▷

La senyoreta Teresa i la senyoreta Eulàlia eren dues germanes que feien classes a Vilanova a principis del segle xx; la Teresa era professora titulada i l'Eulàlia l'ajudava. Van ser unes persones molt fidels a la llengua, les tradicions i la cultura catalanes. Les classes les feien a casa seva i també a l'Ateneu.¹

Gaudien d'una gran estimació per part del seu alumnat, posseïen una ampla cultura —sobretot la Teresa, a qui anomenaven *Teresina*— i eren grans defensores de la nostra llengua.

Eren unes entusiastes de les nostres tradicions que miraven de conservar i recuperar. La seva vida estava centrada en l'ensenyament, el qual consideraven un mitjà per fer conèixer les seves idees, tan arrelades. Però el més important era que estimaven els seus alumnes, i això és quelcom que, encara que passin molts anys, no s'oblida.

Quan més s'aprofundeix en la vida de les dues germanes, més s'admira la seva tasca. És molt interessant el treball de difusió de la llengua catalana que feien a Palestra i a l'Ateneu. Organitzaven visites culturals i excursions.

Es pot constatar, a través de la lectura dels diaris de l'època, que eren persones que rebien el reconeixement dels seus contemporanis, que tenien afeccions musicals —no es perdien cap concert—, i que podien parlar amb profunditat d'història de l'art i de literatura. De fet sentien una gran admiració pel poeta Manuel de Cabanyes, fins al punt que utilitzaven la seva obra com a llibre de text literari.

Eren avançades a la seva època. La Teresa va ser membre de la primera junta de la societat Laboro Esperanta, en la qual era l'única dona. Les dues germanes estaven molt relacionades amb els intel·lectuals d'aquell moment; amb Joan Amades mantenien una gran amistat i hi col·laboraven com a pioneres en la recuperació de les nostres tradicions. L'escriptor Xavier Garcia comenta: *Comptaven amb innombrables amistats entre els nostres intel·lectuals, com ara Apel·les Mestres, Morera i Galícia, el doctor Josep M. Roca, els mestres Pompeu Fabra i Joan Llongueras, Joan Amades, mossèn Antoni Griera...*² El Sr. Fidel Claramunt manifesta que a casa seva es reunien els artistes vilanovins Martí Torrents, Enric-Cristòfor Ricart i Joaquim Mir.

¹ Associació científica i literària dedicada a elevar el nivell intel·lectual dels seus associats mitjançant discussions, conferències, cursos i lectures.

² GARCIA, Xavier: *Vilanova i la Geltrú i el seu gran carnaval*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1972, pàg. 317.

◁ Naixement) ▷

Segons consta a l'Arxiu Comarcal, la Srta. Teresa va néixer el dia 6 de febrer de 1872 a les vuit de la nit, al carrer Membrillo, actual carrer de Codonyat, núm. 11, filla de Francisco Rosell de professió boter i d'Antonia Capdevila. Els seus avis paterns eren Cristoval i Monica Fusté, els avis materns Juan i Magdalena Romagosa. El bateig se celebrà a Santa Maria de la Geltrú, i el nom que se li va posar va ser Teresa Dolores. El número de registre és el 78.

Amb el número 309, està registrada la Srta. Eulàlia, que va néixer a Vilanova el dia 31 d'agost de 1879, a les deu de la nit, també al carrer Membrillo núm 7. La resta de dades són idèntiques a les de la Teresa, excepte per un petit detall, que l'àvia paterna, Mónica Fuster, aquí porta l'accent i el Fuster acaba en *r*.

Al registre de baptismes de Santa Maria de la Geltrú, trobem que el dia 31 d'agost de 1873 és batejat José Cristobal i Pedro, que havia nascut el dia 28 del mateix mes. I el 28 de novembre de 1869 és batejat Juan Francisco Pedro, que havia nascut el dia 20 de novembre (el tercer nom de tots dos és Pedro perquè van ser batejats pel pàrroc, Pedro Palau). D'aquests dos germans no se'n parla mai, i la família que queda no en sap res, per aquest motiu pensem que no varen sobreviure. Aquests dos nois també els hem trobat registrats a l'Arxiu Municipal.

◁ Padró de 1895 ▷

En el padró municipal del 31 de desembre de 1895 consta que la família ja vivia al carrer Major núm. 44. Aquestes són les dades que hi consten:

Francesc Rosell Fuster, 49 anys, professió: procurador, c/ Major, núm. 44. Sap llegir i escriure.

Antònia Capdevila Romagosa, 49 anys, casada. Sap llegir i escriure.

Teresa Rosell Capdevila, 21 anys, soltera. Sap llegir i escriure.

Eulàlia Rosell Capdevila, 16 anys, soltera. Sap llegir i escriure.

El pare de vegades consta com a boter i altres com a procurador. El Sr. Puig Rovira i la seva família opinen que devia ser administrador de la família Samà. Segons el cadastre dels anys 1895 i 1901 tota la família sabia llegir i escriure.³

◁ Aquestes grans pedagogues eren unes grans defensores de la nostra llengua ▷

Quan parlem amb les persones que les havien conegudes, o llegim els diaris del moment, ens adonem que tenien unes fortes arrels catalanes i donaven molta importància a la nostra llengua. D'aquí que estiguessin fortament implicades a

³ Arxiu Històric Comarcal de Vilanova i la Geltrú.

Palestra,⁴ entitat per a la qual la Srta. Teresa impartia els cursos de català al local de l'Ateneu.

Van treballar molt per l'ensenyament del català, i van aconseguir que els nostres poetes agradessin al seu alumnat, tant als adults com als nens i nenes que tenien a càrrec seu, a casa seva i a l'Ateneu.

◁ Recuperadores de les nostres tradicions ▷

Van ser unes entusiastes recuperadores de les nostres tradicions. Mantenien bones relacions amb Joan Amades i van col·laborar molt en la seva obra. Una familiar seva, la Sra. Teresa Morros, comenta que gràcies a la Laieta, Joan Amades va poder escriure sobre Vilanova. Ell mateix cita la Laia en un llibre seu.⁵

Les Srtes. Rosell van aconseguir recuperar moltes cançons tradicionals, precisament d'una de les seves veïnes, la *Prisenca* (dona enigmàtica, bòrnia i que tirava les cartes), que *cantava divines d'Advent, en cantava de nadalenques, de carnavalesques, de ballaruga, d'humorístiques, de religioses, de quaresmeres, de Setmana Santa, d'alegria...* Elles l'escoltaven des de darrere les persianes del balcó i anaven prenent nota dels textos i de la música. Quan trobaven el moment adequat, anaven a veure-la i li demanaven que els cantés alguna de les cançons que li havien sentit. Aleshores, quan en tenien unes quantes d'esbossades, *preses d'aquella manera, hi anaven acompanyades pels folkloristes barcelonins*, que li demanaven que les cantés senceres; i així ho feia tantes vegades com calgués, fins que les tenien ben escrites. La *Prisenca*, a més, sabia moltíssimes dites populars, i oracions per al mal d'ulls, el mal d'espatllat, etc.⁶

Les Srtes. Rosell van deixar el seu fabulós fons a l'Arxiu de l'Orfeó Català. Segons comenta Xavier Garcia, *eren posseïdores de valuoses col·leccions de goigs i de romanços, recollidores abnegades d'innombrables cançons populars antigues, gràcies a les quals foren guanyats diversos premis importants en concursos nacionals, entre d'altres el Premi Patxot.*⁷

⁴ "Entitat catalanista, fundada a Barcelona el 1930 per iniciativa d'un grup d'amics de J. M. Batista i Roca. Es proposava d'educar la joventut catalana en un sentit global, per damunt de matisos polítics o social Organitzà cursos sobre història, literatura, art, llengua, cercles d'estudis per aprendre a dialogar i el joc dialèctic (Àgora); competicions atlètiques comarcals a la manera dels sòkols txecs, navegació (Falziots) i vol a vela (Mare Nostrum), campaments de muntanya, campanyes de medicina preventiva, de cinema català, d'acció social obrera. En fou president Pompeu Fabra i secretari, Batista i Roca. Organitzaren una gran campanya pro-Estatut amb mítings arreu del Principat. El 1931, proclamada la República catalana, formaren una guàrdia cívica (amb els escamots d'Estat Català) entorn de Macià, i visqueren uns quants dies a la Generalitat." MANENT, Albert: *Gran Enciclopèdia Catalana*. Volum 11, pàg. 218

"Palestra, al revés que els Minyons de Muntanya, fou una organització amb finalitats netament catalanistes, encara que el seu camp d'acció fos principalment educatiu. Es proposava, concretament, la formació d'una joventut capaç de capacitar Catalunya en l'autogovern i capaç també de defensar-la en tots els terrenys que fos necessari." GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*. Llibre X: "Institucions de cultura popular". Pàg. 160 a 162. Ed. Fundació Alexandre Galí. Barcelona 1983.

◁ Recuperadores de les Danses de Vilanova. ▷

La seva obsessió perquè no es perdessin les nostres tradicions va fer que volguessin saber com es ballaven les Danses de Vilanova, que en aquells moments ja s'havien perdut.

D'altra banda, les Srtes Rosell mantenien contacte amb el Moviment General de Retrobament de les Danses, que tenia seu a Barcelona. El mestre Magí Sans ja n'havia recollit la música, que es tocava a l'orgue durant les festes de Nadal. Elles van estar molt temps cercant per Vilanova, entre les persones més grans, algú que recordés les danses per poder-los-les ensenyar, però no trobaven ningú. Quan menys s'ho esperaven, parlant amb la seva veïna Concepció Coll o —la senyora Ció, que tothom anomenava *Ciona*—, van tenir una gran sorpresa. Precisament quan les Srtes. Rosell li preguntaren si es recordava dels passos de les Danses, i si sabia qui les podria ballar, l'esmentada senyora es va emocionar i va respondre que ella mateixa. La senyora Ció tenia noranta-dos anys i, malgrat l'edat, els en va fer una bona demostració, car les recordava perfectament de quan les ballava de jove. *Després de diversos preàmbuls vingué a Vilanova el director de l'Esbart Català de Dansaires, Felip Blasco, acompanyat d'una de les seves dansaires, Concepció Font, i el mestre compositor Joan Tomàs. Davant seu, a l'ampla entrada de la casa de les senyorettes Rosell, fent esforços de flaqueza, la bona senyora Ciona es posà a ballar les Danses, i amb aquestes recobràvem un tros ben important de la història vilatana de dos segles enrere.*⁸

◁ La seva casa era un museu ▷

La casa on vivien estava situada al centre neuràlgic de la cultura vilanovina: eren veïnes del pintor Joaquim Mir, molt a prop de la Sala, del Teatre Apol·lo i de l'església dels Josepets.

Hem de tenir en compte que el pare de les Srtes. Rosell treballava a la casa Samà, que era molt a prop de la seva. Ho llegim a la carta que envia la Sra. Teresa Morros a Mn. Lluís Alonso, rector de Sant Baldiri, per agrair-li els llibres "Fidelitat" que li ha enviat: *L'avi Rosell era l'administrador de les finques del marquès de Samà, per això la casa del carrer Major de Vilanova, a vint passes de cal Samà.*

Totes les persones entrevistades comenten que la casa per dins era com un museu. Alguna persona, en lloc de dir "la casa", diu "el museu". Donava a tres carrers, al carrer Major, la rambla dels Josepets i, per darrere, a l'actual carrer de Joaquim Mir. L'entrada principal estava situada al carrer Major. Unes alumnes ens conten que les senyorettes havien ideat un mecanisme amb una cordeta i, des de dalt on feien

les classes, obrien la porta. A l'entrada hi havia l'escut de l'esperanto. També hi havia una gran estàtua de Sant Lluís de França. Recorden que l'entrada era fosca i a les escales hi havia penjats utensilis d'aram, olles, cassoles, eines de pagès...; tot estava posat amb molt de gust i molt ben conservat. La cuina donava a la rambla dels Josepets. A la sala d'estar hi havia quadres i un sofà d'Olot barroc molt maco. Al menjador hi havia un armari amb llibres antics i pergamins. A la sala on feien les classes hi tenien els llibres que feien servir normalment. A sobre hi havia una terrassa coberta amb voltes que donava al carrer de darrere, on vivia el pintor Joaquim Mir.

La Secció Folklòrica de Vilanova i la Geltrú va considerar que a aquestes persones, que ja eren molt grans, valia la pena fer-los una visita dintre de les activitats que duïen a terme per a la formació cultural dels joves, perquè les coneguessin de prop; per això van anar a visitar-les el 16 de març de 1947, i d'aquesta visita en llegim el següent comentari: *La seva llar era al carrer Major, cantonada amb la Rambla dels Josepets. Les germanes Teresa i Eulàlia Rosell eren tota una institució a Vilanova. Posseïen una extensa cultura, dedicades a l'ensenyament, especialment de la llengua catalana i de l'esperanto. La seva llar era un museu vivent. Eren les dones que representaven la intel·lectualitat catalana dintre de l'element femení vilatà. Valia la pena que els nostres joves ho coneguessin de prop.*

Segons ens comenta el Sr. Isidre Puig, *habitaren a la casa del carrer Major núm. 44, que adquiriren per herència del seu pare, mort ab intestato, segons acta del Jutjat de 1ª Instància del 12 de juny de 1908, amb escriptura i inventari atorgats el 6 de juliol de 1908 davant el notari Pere Vidal (assentada per parts iguals, la finca fou reinscrita el 26 de gener 1940, pel fet que el Registre havia estat destruït).*

Cal ressaltar el detall que ens comenta el Sr. Isidre Puig sobre el fet que la casa valia menys que el seu contingut. Quan la casa es va subhastar, la finca es valorà en 15.000 pessetes, i el seu contingut en 120.000. Si les xifres són certes, aquest fet ens demostraria que les germanes Rosell posseïen moltes coses de valor.⁹

N'Isidre Puig ens ha ensenyat, també, que al Museu Víctor Balaguer hi ha un quadre del pintor Joaquim Mir, dels anys 1924-26, que porta per títol *Carrer de Vilanova*. Aquest carrer correspon al de Sant Josep, en què hom contempla la galeria de la casa del carrer Major on habitaren les Srtes. Rosell, que fa xamfrà amb els carrers de Sant Josep i de Joaquim Mir. Aquest quadre forma part del conjunt Saló Cafè del Foment, que fou ingressat al Museu Balaguer en qualitat de dipòsit el 1974.

El Sr. Albert Virella qualifica la casa com a *Museu de curiositats populars*.¹⁰ Actualment, a la casa de les Srtes. Rosell hi ha l'Ateneu Popular.

◁ Col·leccionistes ▷

Com ja hem comentat, la seva casa era un museu a causa de la seva il·lusió pel col·leccionisme i per la recuperació de tot el que era tradicional. Conservaven tota mena d'antigalles, llibres, documents, estampes, romanços, col·leccions senceres de

goigs, gravats, auques, ventalls, figuretes populars, imatges religioses, pergamins, reproduccions de vaixells de diferents èpoques, ceràmiques, olles i cassoles d'aram..., i moltes altres coses de gran valor. Les persones que les coneixien i que hi tenien relació, així ho recorden, i així ho expliquen totes les seves alumnes. Les parets eren plenes de quadres, ceràmica de tot arreu, eines de pagès, també hi havia escultures, mobles antics i molts, molts llibres. Tot exposat amb molt d'ordre.

Jaume Barberà havia estat alumne de les Srtes. Rosell, i en un escrit que va fer al *Diari de Vilanova* l'any 1975 comenta que la seva casa era més aviat un museu, i que tot estava molt ben ordenat: *Debo mencionar que su domicilio se asemejaba más a un pequeño museo de antigüedades que otra cosa. Allí podían verse —y admirarse— jarrones de gran valor, cuadros de temas religiosos y bucólicos, "auques" que ya quisieran poseer los coleccionistas actuales, muebles y objetos antiguos que parecían salidos de los cuentos de Las mil y una noches, colecciones de postales, poemas inéditos de la poetisa Rosalia Serra Miró, y otros documentos que no sabemos si se han perdido para siempre... Todo aquello estaba puesto en muy buen orden.*¹¹

A la revista *Azul*, de 1946, llegim: *dilectas amantes de todo aquello que implique recopilar lo inherente a lo antiguo y curioso de nuestro folklore, así como mantenedoras del coleccionismo, poseyendo valiosísimos documentos locales y foráneos. Tan escasos algunos que son únicos, tales como goigs.*¹²

◁ Actives, formaven part d'associacions esperantistes¹³ ▷

Pels comentaris que ens fan d'elles copsem que, en aquest tema, eren persones molt enteses, podríem dir que eren avançades a la seva època. Havien après l'esperanto i l'ensenyaven ja que era un idioma que podia servir perquè tothom s'entengués. Tanta afició hi manifestaven que tenien l'escut d'aquesta llengua a l'entrada de casa seva. D'altra banda, sabem que aquest ensenyament tenia un ús pràctic ja que, segons m'han explicat, una alumna seva s'escrivia en esperanto amb un general rus. L'Óscar Martí, ens explica moltes experiències personals i ens comenta la filosofia de l'esperanto.

El 1909 la Srta. Teresa formava part de la junta de la primera associació Laboro Esperanta, que s'organitzà a Vilanova el 25 de gener. La junta ja estava constituïda, i la formaven Francesc Mestres, Josep Garcia, Josep Escofet, Joan Orriols, Pere Colomer, Jaume Vadell, Àngel Capitán i la senyoreta Teresa Rosell¹⁴. Com podem veure, era l'única dona.

El 1914 viatjaren a Brussel·les per participar en un congrés internacional d'esperanto. Allà els sorprengué la declaració de la I Guerra Mundial. Segons comenta la senyora Teresa Morros, a aquest congrés hi varen anar amb Joan Amades.

El 1915 participaren en el 6è Congrés de la Federació Esperantista Catalana, que se celebrà a Vilanova. En aquest acte es llegiren composicions anteriorment premiades

de les germanes Rosell. *Josep Grau recità algunes traduccions poètiques de Maragall i de Morera i Galícia. També es llegiren composicions anteriorment premiades de Teresa i Eulàlia Rosell.*¹⁵

Al butlletí del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, en l'obertura del curs 1984, hi ha un escrit de la secció d'esperanto, intitulat *Vilanova i la Geltrú: bressol de l'esperanto a Catalunya*. S'hi llegeix: *...la nostra vila fou pionera en aquest afer en el nostre país*. Per demostrar aquesta afirmació fa un recorregut històric per aquells primers anys en què les germanes Rosell ocupen un lloc destacat: *...la revista "Kataluna Esperantisto" (1910-1936) òrgan oficial de la "Kataluna Esperantista Federacio" (1910-1939) conté les següents informacions a les pàgines 586 i 587, signades per Teresa Rosell, secretària del comitè del grup esperantista vilanoví "Laboro Esperanta"*.

A l'Eulàlia Rosell li devem la primera traducció al català d'una obra escrita en esperanto que porta per títol *Un Retrat*. Aquest és el mateix nom que té la col·lecció d'aquest opuscle.

El dia 8 d'agost de 1909, *l'editor de Barcelona, B. Baxarias publica a la col·lecció "De tots colors", "Un retrat", traducció catalana del drama "Portreto" escrit originalment en Esperanto per Nadia Kolovrat, la qual traductora és la nostra convilatana Eulàlia Rosell. "Un retrat" és la primera traducció catalana d'una obra esperantista.*

El Sr. Joan Inglada, esperantista, ens comenta que en els jocs florals en esperanto, d'Olot, l'any 1913, segons un informe del secretari del jurat Sr. Grau, les germanes Rosell, varen guanyar la *Flor Natural* que fou atorgada a la composició en vers *Ví, kial ne venas?* (Tu, per què no vens?). La curiositat d'aquesta poesia escrita en esperanto, és la seva rima, (en la qual a cada quartet, el segon vers rima amb la primera meitat del tercer vers), ja que la varen fer imitant la rima del poeta Manuel de Cabanyes, a qui elles admiraven.

Pel comentari del Sr. Albert Virella podem dir que van ser les últimes mestres de esperanto: *Condolgues dels malastres que els tocà patir durant i després de la guerra civil, van morir a Vilanova Eulàlia i Teresa, els anys 1953 i 1954, respectivament. I amb elles morí el mestratge de l'Esperanto.*¹⁶

◁ Molt catòliques ▷

L'Eulàlia fou presidenta del grup Cívica Femenina (Cristianisme i catalanisme), ubicat al Círcol Catòlic. Jaume Barberà qualifica el seu catolicisme d'autèntic, i ho escriu de la següent manera: *catolicismo fervientemente sentido exento de beatería.*¹⁷ Les persones que les recorden coincideixen en aquesta mateixa idea.

◁ Grans pedagogues. ▷

Com a denominador comú, totes les persones entrevistades recorden amb felicitat el temps que varen anar a les seves classes. Reconeixen que tenien un gran interès perquè els seus alumnes aprenguessin. Principalment dedicaven esforços a infondre l'amor per l'estudi i per Catalunya. En aquestes classes hi havia molta educació. Això vol dir que, a part que s'impartia com a assignatura, també es respirava en l'ambient. Es donava importància a l'estudi i a la instrucció, però, també a l'educació. La seva educació era integral.

Un dia feien classes en català, un altre dia les feien en castellà i un altre, en francès. El nivell era bo, la Sra. Maria Urpí comenta que gràcies a les seves classes de francès va poder conèixer al seu marit, amb qui sempre va parlar en francès.

La Teresa explicava a les seves alumnes que va estudiar a Barcelona i que es va esforçar molt gràcies a la gran vocació que sentia per la docència. La senyoreta Teresina feia les classes de les matèries instrumentals: llenguatge i matemàtiques. La senyoreta Eulàlia impartia la part artística: civisme, dibuix, pintura, dansa i cançons. La urbanitat era considerada una assignatura dintre de l'horari escolar; normalment la impartia l'Eulàlia, a la tarda i al grup de nens i nenes mitjans i petits.

L'ambient que es respirava en aquelles classes era de respecte i educació. Les senyoretetes mai no cridaven. Els llibres que feien servir a classe eren de la seva biblioteca privada. Els dictats i les lectures els treien de la infinitat de llibres que tenien a casa i que eren fets per autors clàssics catalans, castellans i francesos.

Pel que ens han explicat, sabem que els dictats es corregien i es comentaven, per aquest motiu es produïa un major aprenentatge, ja que la correcció era explicada. Actualment la pedagogia reconeix que l'aprenentatge es produeix en el moment de la correcció, quan l'alumne interioritza el que aprèn. Així ho feia la senyoreta Teresina.

La classe era molt participativa; ensenyaven a raonar i a pensar, no tot era memoritzar. Per aquest motiu algunes alumnes diuen que no tenien la sensació que estaven aprenent, ja que s'ho passaven molt bé; però, amb el temps, han vist tot el que van aprendre, i han constatat que va ser molt. A més, les correccions sempre

portaven algun comentari que podia servir per reforçar o per fer pujar l'autoestima de l'alumne.

Les alumnes recorden que les germanes Rosell procuraven tenir contacte amb els pares i, es trobessin allà on es trobessin, sempre hi havia un moment per parlar una mica de les seves alumnes.

◁ Ensenyament del català ▷

És molt interessant la labor de la Srta. Teresa com a mestra de català. A més de les classes que feia a les seves alumnes a casa seva, impartia els cursos de llengua catalana a l'Ateneu. Allí hi anaven nens i nenes d'altres escoles, en sortir de classe, a aprendre català. També feia a l'Ateneu els cursos de Palestra. Sabem que la Srta. Teresa impartia aquests cursos altruïstament.

Totes dues estaven enamorades de la nostra cultura, de la nostra llengua i de les nostres tradicions; però el millor de tot és com sabien transmetre aquest amor no solament als seus i a les seves alumnes, sinó com miraven que en quedés constància tot organitzant actes oberts on es podia viure l'amor per Catalunya que elles sentien i trametien. Per exemple, és ben palesa l'admiració que sentien pel poeta Manuel de Cabanyes. Al diari *Democràcia* del 18 d'abril de 1931, pàg. 4, s'anuncia una visita dels alumnes de llengua catalana a la masia d'en Cabanyes per retre homenatge al poeta. També, com comentem més endavant, es va celebrar a la masia Cabanyes la fi del curs de llengua catalana que elles impartien a l'Ateneu el curs 1932-33.¹⁸

◁ Palestra ▷

La seva relació amb Palestra l'hem coneguda gràcies a les nostres converses amb Xavier Güell, que és un gran estudiós d'aquest moviment. Al periòdic *Democràcia* del 4 d'octubre de 1930, hi ha dues notes sobre els cursos de llengua catalana. Per la primera sabem que el curs de català tingué molt d'èxit, ja que hi havia molta gent inscrita, i que la seva professora l'impartia altruïstament: *Sabem que el curset de Llengua Catalana que fa "Palestra" es veurà molt concorregut i que serà donat per la mestra senyoreta Teresa Rosell, qui d'una manera altruïsta s'ha brindat a tan noble fi cultural i patriòtic.* En un altre punt del mateix periòdic hi llegim: *El dilluns vinent, dia 6, es començarà a l'Ateneu de Vilanova el curs de Llengua Catalana que ha organitzat la Delegació Local de "Palestra", que es donarà el dilluns i el dijous de cada setmana, de dos quarts de vuit a dos quarts de nou del vespre. Poden assistir-hi gratuïtament tots els socis de "Palestra", Ateneu, Associació d'Alumnes Obrers, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i Associació de Perits. Per inscriure's, a l'Ateneu, tots els dies feiners, de set a nou del vespre.*¹⁹

La pedagogia de les germanes Rosell no es tancava en una classe. Admiradores de Manuel de Cabanyes, en els seus cursos de llengua i cultura catalana organitzaven visites a la masia on havia viscut el poeta. Els diaris se'n fan ressò: al diari *Democràcia* del 18 d'abril de 1931, pàg. 4, hi llegim: *Demà, diumenge, a les 3 de la tarda, els alumnes del curset de Llengua Catalana, organitzat per "Palestra", a l'Ateneu d'aquesta vila, efectuaran una visita col·lectiva a la Masia En Cabanyes, per a retre homenatge a la memòria de l'excels Poeta d'aquest cognom.*²⁰ El dia 18 d'abril de 1931 al *Diario de Villanueva y Geltrú* hi llegim: *Per a honorar la memòria de l'eximi poeta nostrat Manuel de Cabanyes, els alumnes del Curset de Llengua Catalana, de "Palestra", efectuaran una visita col·lectiva a la Masia En Cabanyes, el proper diumenge, a les tres de la tarda.*²¹

És molt interessant l'escrit del *Diario de Villanueva y Geltrú* del dia 21 d'abril de 1931, que sota el titular "Una visita a la Masia En Cabanyes" explica la sortida; tan és així que l'hem transcrit sencer:

El passat diumenge, els alumnes del Curset de Llengua Catalana i altres membres de la Delegació local de "Palestra", efectuaren l'anunciada visita col·lectiva a la Masia En Cabanyes per a retre homenatge a la memòria de l'excels poeta nostrat Manuel de Cabanyes.

Els visitants, en nombre remarcable, emprengueren el camí de la senyorial finca, que serva tan delicadament preciosos records, i on arribaren poc després àvids de fruit-ne les belleses.

Foren atesos amb l'exquisida amabilitat que caracteritza els senyors de Cabanyes (D. Alexandre), que mostraren les dependències de l'històric edifici, pairal d'aquesta "noble nissaga de poesia i d'art", com digué el nostre Josep M. Junoy.

En un dels salons, el secretari de la Delegació, Sr. Blanc i Boés, pronuncià uns mots de salutació i agraïment, remarcant la significació altament vilanovina i cultural de l'acte que, per una feliç escaïença, era el primer que celebrava "Palestra" després dels transcendents fets polítics que acabem de presenciar i que representen la realització del nostre ideal patriòtic: l'afranquiment de Catalunya; reté homenatge a la memòria del gran Poeta, glòria de Catalunya i precursor del seu magnífic Renaixement, i digué que en les solemníssimes circumstàncies presents el seu record assoleix l'alt setial que li correspon entre els fills insignes de la Pàtria alliberada.

Tot seguit passaren a visitar la biblioteca del Poeta, on es conserven encara els volums dels grans mestres clàssics que sadollaren aquell noble esperit, apassionat per l'estudi i per les belleses literàries; la cambra on morí que roman intacta i és servada amb veneració pels seus familiars; la galeria immediata on, segons la tradició, passà la darrera nit de la seva vida, fruit del dolç encís romàntic del clar de lluna, que ell ens canta en una de les seves poesies.

Després poguérem admirar en el taller del distingit pintor Alexandre de Cabanyes un bell nombre de quadres, entre els que n'hi ha de ben recents i encara inèdits, i en la meravellosa coloració de les teles del nostre pintor, famós sobretot per les seves "marines", es perpetua, brillantment, la tradició artística de la família. Deballàrem als jardins que rodegen l'edifici, podent fruit les gràcils perspectives que hi són albiradores, així com l'elegància de les seves línies i l'encert del seu emplaçament: belleses que descriu amb tan colpidora realitat el nostre eximi Víctor Balaguer, en el seu discurs pronunciat a l'Acadèmia Espanyola sobre Manuel de Cabanyes. Allí transcorregueren unes hores de pura fruïció que difícilment oblidarem.

I retornàrem a la vila altament complaguts d'una visita que ens havia proporcionat nous ardiments patriòtics i culturals; tot agraint coralment als senyors Cabanyes i particularment a les senyoretas Teresa i Eulàlia Rosell, professores del Curset de Llengua Catalana, la seva preciosa col·laboració a les tasques de "Palestra".²²

El 30 de maig de 1931, al *Diario de Villanueva y Geltrú* llegim el següent: *Ahir nit a l'Ateneu tingué lloc el tancament del curs de llengua catalana. L'acte fou senzill però sincer. La classe prosseguí com els demés dies, i després en acabar, el jove i amic nostre, Joan Blanch i Boés pronuncià unes breus paraules de comiat, elogiant la*

*constància i l'interès dels alumnes en pro de la nostra llengua materna, i regraciant sobretot el zel i l'abnegació de les senyores professores Teresa i Eulàlia Rosell. Així, en íntima cordialitat, finí el curs, que tan destrament organitzat per "Palestra", ha reeixit brillantíssim.*²³

El dia 9 de juny de 1931, al *Diario de Villanueva y Geltrú* podem llegir: *Com a digne coronament del curset de català organitzat, amb tant d'èxit per la Delegació vilanovina de "Palestra", hom projecta el proper dissabte, dia 13 a la tarda, una visita col·lectiva dels alumnes del curset a l'Institut d'Estudis Catalans, al Centre Excursionista de Catalunya i a la Casa de la Ciutat, de Barcelona. Han promès d'acompanyar als visitants, rellevants personalitats de la cultura catalana. Per inscriure's cal passar per l'Ateneu d'aquesta vila, els propers dimecres i divendres, de 8 a 9 del vespre.*²⁴

El 18 de juny del 31, el *Diario de Villanueva y Geltrú* sota el títol "La delegació vilanovina de "Palestra" a Barcelona" comenta l'excursió de la següent manera:

Admirable complement del curs de llengua catalana de "Palestra", suara brillantment acabat, fou la visita col·lectiva a la Generalitat, l'Institut d'Estudis Catalans, Casa de la Ciutat, de Barcelona, etc.

El dia anterior tingué lloc un acte d'íntim homenatge a les professores de català, Srtes. Teresa i Eulàlia Rosell.

El dissabte, a l'hora anunciada a la tarda, el nombrós estol de compatricis nostres —una seixantena— emprengué el viatge al Cap i Casal de Catalunya.

Els visitants es dirigiren en primer lloc a la Catedral, admirant aquesta joia d'art gòtic, magnífica plasmació de la religiositat del nostre poble. Seguidament anaren al gloriós Palau de la Generalitat, essent afectuosament atesos i rebent detallades explicacions de les meravelles que atresora la casa. El famós Saló de Sant Jordi —entre quals pintures s'hi compten les del nostre il·lustre compatrici Alexandre de Cabanyes— els ofrenà l'encís de la seva magnificència. Travessaren el pati dels tarongers, boi admirant les genials coloracions eixides del pinzell del nostre Joaquim Mir i plens d'emoció inenarrable penetraren al riquíssim Saló de l'Assemblea on s'han esdevingut recentment fets de tan alta transcendència per a la nostra Pàtria, com la redacció de l'Estatut de Catalunya.

Hom visità també la Capella de Sant Jordi... el despatx del President D. Francesc Macià, Saló del Consell de Cultura, Institut d'Estudis Catalans... A remarcar la sala "Cervantes" on es contenen gairebé totes les edicions de les obres d'aquest escriptor col·leccionades pel vilanoví Leopold Rius.

*Els joves de "Palestra" retornaren a la nostra Vila altament complaguts de les atencions rebudes i fruit de les magnífiques emocions viscudes en les visites inoblidables que acabaven de realitzar. Felicitem la Delegació local de "Palestra" per l'èxit obtingut, encoratjant-la a prosseguir la seva íntima tasca de catalanització.*²⁵

El periòdic *La Defensa* (26-9-31) anuncia el curset de català i cita com a professores les dues germanes Rosell: *Igual que l'any anterior, la Delegació local de Palestra, ha organitzat, junt amb l'Ateneu d'aquesta vila i amb la patriòtica i valuosa cooperació de les senyorettes professores Teresa i Eulàlia Rosell, un Curset de Llengua Catalana, al qual podran prendre part tots els socis de Palestra. La inscripció es verificarà els*

*dimarts i divendres de cada setmana, a partir del 6 del mes entrant, al local de l'Ateneu, on seran assabentats de les condicions de la matrícula i demés detalls.*²⁶

Per conèixer el pensament de les Srtes Rosell és interessant la circular que recull el periòdic *La Defensa* (30-9-31). Entre les notícies locals hi ha la següent:

S'ha cursat entre els socis de Palestra la circular que tenim gust de reproduir:

Solament una tasca intensa de catalanització integral de la nostra terra, podrà fer fecunda la llibertat política de Catalunya. Cal, per això, difondre entre tots els ciutadans el coneixement de la nostra llengua, de la nostra cultura glorioses.

Per atènyer, dins la seva modesta esfera, aquest enlairats fins, la Delegació local de Palestra, comptant amb la patriòtica i meritíssima cooperació de les nostres distingides consòcies Teresa i Eulàlia Rosell, ha organitzat, junt amb l'Ateneu d'aquesta vila, a càrrec de les esmentades senyorettes Professores, un CURSET DE LLENGUA CATALANA que s'inaugurarà el proper dia 6 d'octubre.

Les classes es celebraran al local de la Delegació (Ateneu), de set a vuit del vespre, els dimarts i divendres de cada setmana.

La inscripció es verificarà, durant tot el proper mes d'octubre, un quart abans de començar les classes, essent facilitats els restants detalls i condicions de la matrícula.

Vilanova i Geltrú, 26 de setembre de 1931.

*La Junta.*²⁷

Al periòdic *Democràcia* del 3 d'octubre de 1931 hi ha la nota següent: *La Delegació de "Palestra", organitza, juntament amb l'Ateneu d'aquesta vila, un curset de Llengua Catalana, a càrrec de les professores senyorettes Teresa i Eulàlia Rosell. Els socis de "Palestra" que desitgin inscriure's a aquest curset poden fer-ho els dimarts i divendres de cada setmana, a partir del proper dia 6 d'octubre, de set a vuit del vespre, al local de l'Ateneu, on els seran facilitats tota mena de detalls.*²⁸

El bisetmanal *La Defensa* del 10 d'octubre de 1931 comenta la inauguració del segon curs de llengua catalana. Aquest article defineix les germanes Rosell com difusores de la nostra llengua, ja que gràcies al seu reconegut prestigi, cada cop hi ha més alumnes. I acaba amb una merescuda lloança pel seu extens coneixement del nostre idioma i l'amor als ideals de catalanitat. També exposa les idees de Palestra com a catalanisme apolític i promotor de la consciència nacional: *El vehement amor a la llengua nostra, cada cop més difós, i el reconegut prestigi de les senyorettes professores Teresa i Eulàlia Rosell, ha fet que el nombre d'inscrits sigui veritablement extraordinari.* En comentar l'acte diu qui el presideix. Si ens hi fixem tots són homes, tret d'elles dues:

Presidiren, ultra les senyorettes Rosell, el President de l'Ateneu Sr. Francesc Morgades, el membre de la Junta Sr. Jaume Inglés i el distingit Secretari de la Delegació vilanovina de "Palestra", Sr. Blanch i Boés, qui pronuncià uns mots inicials, amarats d'entusiasme, que intentarem resumir brevíssimament.

Començà dient el jove orador que en reprendre per segona vegada les tasques d'un Curset de Català, sent l'emoció inenarrable del retrobament d'uns amics volguts que

lluïten ardidament per uns ideals de catalanitat i de cultura. Això —afegeix— ha d'omplir-nos de coratge i d'optimisme perquè demostra palesament que la flama sagrada dels nostres amors racials es va extenent arreu, com un abrondament indeturable.

Desitja que el present curs sigui, com l'anterior, un bell enfilall d'actes d'intens gaudi espiritual, amb més fe encara, si cal, amb més valentia. Glosa els fets polítics que s'han esdevingut des del curs passat ençà, en ordre a l'alliberament de Catalunya i diu que ara més que mai cal una viva i immediata actuació del catalanisme apolític de "Palestra". Cal que l'assoliment de les nostres llibertats, es recolzi en el fonament incommovible d'un afranquiment total del nostre esperit, del renaixement íntegre de la consciència nacional i per això hem de catalanitzar tota la nostra vida col·lectiva. Cal secundar plenament el legislador en la seva obra autonomista que altrament resultaria intranscendent en la pràctica.

L'acte que celebrem té dos aspectes que cal remarcar: l'humà i el patriòtic. Fa un elogi ardorós de la paraula, evocant Maragall, i diu que ella és l'inici de la solidaritat entre els homes i genera el sentiment sublim de germanor humana, que és el fonament de tot el món moral.

Al costat d'aquest significat, hi ha el patriòtic, doncs, la llengua és el més preat distintiu de la Pàtria, de la Nació. És una característica veritablement preciosa de la personalitat nacional. Comenta amplament aquest concepte.

I finalment, amb original i, colpidora argumentació, demostra que aquest afecte per la pàtria no s'ha de creure que és exclusivista, ni contrari a la solidaritat universal que ha al·ludit abans "sinó que contràriament al sentiment de Pàtria és un nou motiu perquè el sentiment d'humanitat es manifesti amb una vigoria, amb una delicadesa emocional insospitades...

Els darrers mots són per a saludar en nombre de "Palestra" i de l'Ateneu, tots i cada un dels deixebles del curset, estimulants-los a la assiduitat i a la constància, que és sempre l'única vencedora de les grans empreses; i fa una merescudíssima lloança de les professores del curset Srtes. Teresa i Eulàlia Rosell, pel seu extens coneixement del nostre idioma i vehement amor als ideals de catalanitat.

Nombrosos aplaudiments coronaren el brillant parlament del Sr. Blanch i Boés.²⁹

Quant a l'èxit dels cursos de català que impartien les senyorettes Rosell, copiem l'escrit següent sobre la inauguració del nou curs al *Diario de Villanueva y Geltrú*.

Tal com vàrem anunciar oportunament, el passat dimarts, es celebrà a l'Ateneu de la nostra vila, l'acte inicial del Curset de Llengua Catalana organitzat per l'esmentat Ateneu i la Delegació vilanovina de "Palestra" a càrrec de les distingides professores Teresa i Eulàlia Rosell.

Aquesta noble iniciativa per a la defunció [a l'edició següent hi ha una ressenya en què llegim: ...allí on deia "defunció" havia de dir, evidentment, "difusió"] de la cultura catalana ha refermat l'èxit esclatant que ja tingué l'any anterior, doncs s'han matriculat al curset nombrosíssims alumnes àvids d'assolir un perfecte coneixement de la llengua nacional.

Després d'un llarg i interessant discurs, acaba, finalment dirigint, en nom de l'Ateneu i de "Palestra", una cordial salutació a tots i cada un dels alumnes del curset, als quals regracia, però molt especialment haig de fer-ho —diu— a les

*senyoretetes Teresa i Eulàlia Rosell, que, en homenatge als ideals catalans que ens uneixen a tots, aporten al curset el tresor del seu entusiasme i la seva ciència.*³⁰

◁ Pompeu Fabra a Vilanova ▷

Pompeu Fabra va venir a Vilanova i la Geltrú el dia 18 de desembre de 1931 i va anar al curs de català que impartien les germanes Rosell. *La Defensa* ho anuncia el dia abans: *Demà divendres, rebrem a Vilanova, l'esperada visita de l'eminent filòleg D. Pompeu Fabra, qui assistirà al curset de llengua catalana, organitzat per "Palestra", a l'Ateneu, i que dirigeixen les benemèrites senyoretetes Rosell. Després, a les deu de la nit, donarà una conferència en el mateix local, organitzada per "Palestra" i l'Ateneu Vilanovés. Tractarà sobre un interessant tema de filologia catalana. Ha despertat gran expectació l'anunci de aquesta conferència, donada la rellevant personalitat del venerable patrici i il·lustrat conferenciant. L'acte serà públic.*³¹

El 8 d'octubre de 1932 hi ha un anunci de classes de català de Palestra a *La Defensa*, que es feien dilluns i dijous de 7 a 8 del vespre a l'Ateneu.³² El mateix diari, el 8 de juliol de 1933, dedica una pàgina sencera, signada per Mizar, a l'homenatge a Cabanyes dels alumnes del curset de llengua catalana. *Veritablement escaient, de rica matisació sentimental, fou l'acte en que els alumnes de Llengua*

Catalana, del benemèrit Ateneu, acompanyats per llurs abnegades Professores, homenatjaren al nostre immortal Poeta Cabanyes. Acte que tingué per marc adequadíssim el sever palau renaixentista, casa pairal dels Cabanyes, conegut per "Masia d'En Parellada". Lloc on morí en la flor de la vida [...] L'article és molt interessant i continua: La idea de la il·lustre Professora del Curset, Srta. Teresa Rosell, de finalitzar amb una solemnitat així l'actual curs acadèmic, mereix la més gran felicitació, el més alt encomi, doncs l'homenatge dels alumnes de Llengua Catalana a Cabanyes, inclou una significació profundament simbòlica, una fervent expressió d'amor i admiració envers aquell que, segons escriu encertadament el Professor Joan Amades de la facultat de Filosofia i Lletres de Montpel·lier [...] L'homenatge, senzill i emocionant, es celebrà en el saló de la masia, el dels preciosos Viladomats, omplert pels alumnes i per gran nombre de vilanovins, admiradors del Poeta, que s'hi associaren. Obert l'acte amb breus paraules pel Sr. Antoni Escofet, en representació del Consell Directiu de l'Ateneu, consistí en un bell parlament del nostre distingit compatriota l'eloqüent orador Sr. Martí Fusté, qui glossà magistralment diversos aspectes de l'obra de Cabanyes; i en una recitació de poesies d'aquest, que, amb sentida expressió, pronunciaren les avantatjades i gentils alumnes Srtes. Montserrat Rios, Carme Fernández, Carme Pons i Otilia Fontanilles. Després, i sota el guiatge de l'actual cap de la família Cabanyes, l'insigne pintor N'Alexandre de Cabanyes —exquisit cicerone— es recorregué tota la senyorial mansió, el jardí del Poeta, la Biblioteca, la cambra, on fou comentada la llegenda

*que sosté que en el moment de la mort de Manuel de Cabanyes "la família, obrint el balcó que dona a la porxada galeria, féu que la Lluna besés la pàl·lida i bella front del poeta, de bust tan perfecte com la seva ànima. Complint-se així els seus desitjos, expressats en les estrofes de la seva "Oda a la Lluna"[...] i segueix l'autor explicant l'emocionant acte.*³³

◁ La prohibició ▷

Algunes alumnes recorden que durant la Guerra Civil les senyorettes Rosell no podien fer les classes a casa seva; aleshores van passar a fer-les a l'Ateneu, que estava situat al carrer dels Caputxins. Aquesta prohibició la trobem en el Butlletí, de l'11 abril de 1937, amb la següent comunicació:

*Com sigui que aquest Departament té notícia que en alguna casa particular s'exerceix l'ensenyança privada, es notifica per primera, única i última vegada, que de comprovar la veracitat, s'obrirà enèrgicament per tal de que no es repeteixi aquesta il·legalitat que de cap de les maneres es pot permetre.*³⁴

El Sr. Puig Rovira, en el seu llibre *Vilanova 1936-39, el govern municipal i altres aspectes*, exposa: *Hem trobat una comunicació on l'alcalde ordenava expressament la suspensió de les classes a les germanes Teresa i Eulàlia Rosell que vivien al carrer Major, número 44.*³⁵

Un cop acabada la guerra van poder tornar a fer classes a casa seva, però aleshores amb la prohibició d'ensenyar català, encara que les seves alumnes ens recorden que a aquelles qui tenien més confiança els n'ensenyaven d'amagat.

◁ Els últims anys a casa seva ▷

Eren temps difícils per a tots, però més per a persones que gaudien ensenyant català. El Sr. F. Roig Toqués ens va explicar com després de la Guerra es van vendre un vaixell fet a escala. Comenta que si se'l van vendre és perquè ho necessitaven.

En aquells moments vivien amb molta senzillesa. Els alumnes, amb l'excusa que els propis pares collien a l'hort, els portaven menjar. La seva neboda també els portava coses. Però, malgrat l'estretor amb què vivien aquests últims anys de la seva vida, continuaven sent una institució a Vilanova; així ho llegim en el comentari de la Secció Folklorica de la Societat Coral La Unió Vilanovesa quan el 16 de març de 1947 —6 anys abans de la mort de la Sta. Eulàlia— els nois i noies que en formaven part els varen fer una visita amb l'objectiu de rebre formació.

Una de les últimes alumnes que van tenir i a la qual, a més, van preparar per ser mestra, ens va comentar que l'últim any va ser molt difícil, ja que la senyoreta es va trencar el braç i va haver d'estar-se a l'hospital ingressada. *Aquell curs el vàrem passar com vam poder.*

El Senyor Fidel Claramunt ens comenta que eren unes persones molt agraïdes i que abans de fer la subhasta de la casa van regalar dos quadres a l'Hospital de Vilanova per haver-les atès. Un era de l'escola catalana, *La Mare de Déu del Roser*, i un altre

de l'escola castellana *El baptisme de Jesús*. Quan van sortir de l'Hospital, varen estar molt pocs dies a casa seva, (dos o tres) i ja van ingressar a la Casa d'Empara.

Per poder ingressar a la casa d'Empara es van haver de vendre la casa. L'anunci de subhasta el trobem en el *Diari de Vilanova* del dia 27 de desembre de 1952, a la pàg. 5. És prou interessant per transcriure'l: *Se anuncia la venta en pública subasta notarial de la casa núm. 44 de la calle Mayor de esta villa, con los muebles i enseres en ella existentes, propiedad de Doña Teresa y Doña Eulalia Rosell Capdevila, bajo las siguientes condiciones: 1ª.- La subasta tendrá lugar ante el Notario de Sitges, Don Salvador Monzó Valiente, el día 10 de enero de 1953, a las 5 de la tarde, y en el despacho de dicho Notario, calle F. Gumá, núm. 9; concurriendo el Sr. Presidente en nombre del Consejo de Familia e interviniendo la tutora Doña Teresa Rosell Capdevila y el Protutor don Manuel Mas Montaner.- 2ª El tipo de la subasta será de ciento treinta y cinco mil pesetas, en que ha sido tasada la finca y muebles objeto de la misma. No se admitirán posturas que no cubran el tipo señalado y los licitadores depositarán previamente en la Notaría expresada el cinco por ciento del citado valor, al menos con veinticuatro horas de antelación a la celebración de la subasta.- 3ª La subasta se celebrará con pujas a la llana, por espacio de treinta minutos, transcurrido el cual se declarará terminado el remate y se adjuntará la finca al mejor postor, a quien se otorgará la escritura de venta dentro del plazo de diez días, a contar desde el de la subasta, ante el citado Notario.- 4ª El rematante satisfará en el acto del otorgamiento de la escritura, el resto del precio del remate.- 5ª En caso de desistimiento, el rematante perderá el depósito constituido, en beneficio de las vendedoras y se entenderá rescindida la venta. -6ª Dicha subasta se anunciará con nueve días de antelación en el periódico local "Villanueva y Geltrú".- 7ª El pliego de condiciones y el título de propiedad de la finca objeto de subasta estará de manifiesto en la Notaría antes expresada.- 8ª Los gastos de la subasta, escritura de venta, gastos e impuestos, incluida la plus valía, serán de cuenta del rematante. Villanueva y Geltrú, 15 de diciembre de 1952.- J. Guivernau, Teresa Rosell.³⁶*

◁ Casa d'Empara ▷

Segons consta en el llibre d'actes de la Casa d'Empara, el 14 de novembre de 1952, per unanimitat de la Junta, varen ésser acceptades per ingressar a l'esmentada institució com a pensionistes.

Les dues germanes estaven en la mateixa habitació. Hi van estar poc temps, ja que hi varen ingressar pel novembre de l'any 1952 i el 4 de febrer de 1953 moria Eulàlia i Teresa restava sola a l'habitació fins al 19 de juny de 1954.

Els i les exalumnes les anaven a veure i això els alegrava molt. Comenten que a l'habitació hi havia una taula com de cuina i a sobre 3 o 4 piles de llibres. Es van emportar els llibres que més els agradaven. No paraven de llegir; alguns els havien llegit moltes vegades, i quan els en deixaven algun altre estaven molt contentes. També comenten que la senyoreta Teresina demanava que li portessin el setmanari vilanoví perquè la divertien els errors que hi trobava. La Teresa Morros quan parla d'aquesta època comenta que *van estar molt bé, ja que allí les cuidaven i les tractaven amb molt d'afecte.*

Quan la senyoreta Teresa es va quedar sola, les germanes, a vegades, li enviaven una altra senyora perquè li fes companyia, però ella s'estimava més llegir que no pas que li fessin pensar en què li feia mal, ja que moltes vegades aquesta era la conversa. D'aquesta època, la Sra. Maria Urpí recorda unes paraules de la Srta. Teresina que la van impressionar, perquè malgrat que estigués sola a la casa d'Empara, les hi havia dit moltes vegades: *La vida es tan agradable que no em voldria pas morir.*

He entrevistat les germanes de la Casa d'Empara que fa més anys que hi són, amb l'esperança que ens n'expliquessin alguns detalls, però les que estaven amb elles ja no hi són, i les germanes que avui tenen cura dels vellets, aleshores treballaven al col·legi fent classes. Per aquest motiu només recorden d'haver sentit explicar-ne alguns detalls a les altres monges, com que eren mestres, que dormien a la mateixa habitació i que una es va morir mentre dormia i l'altra no va trigar gaire temps a morir-se.

◁ La seva mort ▷

Aquesta documentació l'hem trobada a l'arxiu de l'església de la Immaculada Concepció. El dia 4 de febrer de 1953, a les deu del matí, moria Eulàlia Rosell a la Casa d'Empara:

*A cinco de febrero de mil novecientos cincuenta y tres el infrascrito Cura Párroco de la Parroquia de la Inmaculada, mandó dar sepultura eclesiástica al cadáver de Dª Eulalia Rosell Capdevila, soltera, de setenta y tres años de edad, natural de esta, hija de Francisco y Antonia. Falleció de muerte natural el día anterior a las diez de la mañana en la Casa Amparo de esta feligresía, habiendo recibido el Sacramento de la Extrema Unción. + Y por ser así lo firmo.
+ Administrado por el Rdo. Casimiro Martí, vicario.³⁷*

José Sala Pc.

Al cap d'un any i quatre mesos, a 2/4 de 9 del matí del dia 19 de juny de l'any 1954, moria la Srta Teresa.

A veinte de junio de mil novecientos cincuenta y cuatro, el infrascrito Cura Párroco, mandó dar sepultura eclesiástica al cadáver de Dª Teresa Rosell Capdevila, soltera, maestra de ochenta y un años de edad, natural de esta, hija de Francisco y Antonia. Falleció de muerte natural el día anterior a las ocho treinta de la mañana, en la casa de Amparo de esta feligresía. Y por ser así lo firmo.

José Sala. Pc.³⁸

La Sra. Maria Urpí ens explica que va anar al seu enterrament i que allí hi havia molts dels seus alumnes. La Sra. Teresa Morros recorda molt bé la mort de l'Eulàlia: *la Teresa estava en una saleta rebent el dol. Com que era el mes de febrer, feia molt de fred, les monges de la Casa d'Empara li varen donar una bossa d'aigua calenta perquè s'escalfes mentre rebia el condol. Hi van anar moltíssimes persones sobretot exalumnes. A l'enterro de la Teresa també recordo haver-hi vist moltíssimes*

persones. El seu enterrament va ser una gran mostra d'afecte. Entre les informacions que ens ha proporcionat el Sr. Isidre Puig, tenim la del lloc on són enterrades, al cementiri de Vilanova, a l'hipogeu núm. 76.

◁ Homenatge i reconeixement ▷

La personalitat d'aquestes mestres captiva. En totes les persones entrevistades s'observa un gran record i agraïment; per exemple, na Montserrat Miquel va començar anant unes horettes a classe durant la Guerra, i anys després hi va voler tornar com a alumna de la seva escola.

Totes les seves alumnes ens diuen el mateix, i es pot resumir en poques paraules: eren catalanes fins a la medul·la, cultes, educades, catòliques autèntiques, molt avançades per a la seva època. A més de català i castellà impartien classes de francès i d'esperanto. El que sí que ens les posa al lloc de bones mestres és que tot el seu alumnat ens diu que sabien ensenyar, i el més important és que els seus deixebles conserven l'agradable sensació d'haver-se sentit *estimats*.

Aquest opuscle és un petit reconeixement a les senyorettes Rosell que li fan els seus i seves exalumnes, i moltes persones que les admiren per la seva feina en el camp de l'ensenyament, en l'afany de recuperació de les nostres tradicions, en l'amor a Catalunya, a la nostra llengua, a la nostra cultura i a les nostres arrels. Aquest sentit homenatge és fruit de la demanda feta per l'Aula Universitària del Garraf, la Sra. Teresa Morros —familiar seva— i de totes les persones que les han anat coneixent i admirant.

Per altra banda aquest reconeixement no és nou d'avui, sinó que prové de molts anys enrere. Ja l'any 1975, el *Diari de Vilanova* el reclama en un escrit signat per Jaume Barberà. En aquest escrit fa referència a una carta al diari que també el sol·licita. El justifica i el demana de la següent manera: *Todo lo expuesto es, a mi entender, el cúmulo de atributos personales que ostentaron las hermanas Rosell. Y creo que otorga mi criterio el señor Pedro Fusté Salvatella cuando en reciente "Carta al Director" publicada en este Semanario, anotó lo siguiente: "Yo rogaría al Magnífico Sr. Alcalde y a sus ediles, y a las personas que le aconsejan, que hicieran un pequeño homenaje a las Srtas. Rosell, ya que aquellas personas, por los años 34, hicieron posible el homenaje de Villanueva y Geltrú al poeta Cabanyes."*¹⁸⁹

D'altra banda, l'Ajuntament, per acord del Ple municipal de 5 de novembre de 2001, els va dedicar un carrer que aviat serà inaugurat.

L'any 2002 surt l'opuscle *Els carrers en femení singular*, en el qual es fa una petita ressenya dels noms dels carrers dedicats a dones. La pàg. 63 està dedicada a les germanes Rosell. El dia 15 de març de 2002 es va presentar aquest opuscle al castell de la Geltrú amb una conferència i un homenatge als noms femenins dels carrers de la ciutat mitjançant una ofrena floral i la lectura d'un petit comentari de cada un d'ells. En el cas de les senyorettes Rosell, la seva exalumna Rosó Esteva, com a portaveu de les seves exalumnes, va recordar com feien les classes i la casa que tenien.

◁ La seva pedagogia ▷

Aquí faig un resum de curtes però significatives frases extretes d'exalumnes, persones que les van conèixer, que palesen el segell de la seva cultura, la seva pedagogia i els seus valors humans:

- *Tenien un estil molt singular, però molt pedagògic, d'ensenyar.* (Rosó)
- *Les seves qualificacions, sempre anaven acompanyades d'alguna valoració, per exemple: Excel·lent! Molt culte!*
- *El seu tracte feia que les estiméssim.* (Rosó)
- *La urbanitat també era assignatura prioritària, ensenyaven a saludar, a respectar i a comportar-se.* (Rosó)
- *La literatura, la feien estimar, sobretot la poesia.* (Rosó)
- *Me les vaig estimar i vaig ser molt feliç el poc temps que vaig ésser alumna seva.* (Rosó)
- *Allà recordo un ambient molt agradable.* (M. Miquel)
- *També tinc present que no ens castigaven.* (M. Miquel)
- *No ens carregaven de feina.* (M. Miquel)
- *Fèiem aritmètica (vaig arribar fins a la regla de tres), dictat, anàlisi d'oracions gramaticals, literatura i llegíem moltes poesies. Llegíem, també, poesies d'adults, les comentàvem i les feien entenedores, a Cervantes, "El pirata de los diez cañones por banda", "La Pedrada", del poeta Cabanyes, de qui eren unes grans admiradores.* (M. Miquel)
- *També feien classes pràctiques culturals.* (M. Miquel)
- *Tenien per costum de, allà on els trobessin, parlar i tenir contacte amb els pares i familiars més propers de les seves alumnes.* (M. Miquel)
- *M'agradava molt com ensenyava, el que et deia t'entrava.* (Mercè)
- *Nens, apreneu català, que potser arribarà un dia que no ens el deixaran parlar!* (Mercè)
- *Ens ensenyaven a raonar, no només a memoritzar.* (M. Marqués)
- *Volien que les coses les entenguéssim.* (M. Marqués)
- *La classe era molt participativa.* (M. Marqués)
- *Les seves classes eren tan entretingudes que, de vegades, pensava que no fèiem res... Ara veig que treballàvem i apreníem molt.* (A. Valls)
- *Corregien els dictats mitjançant explicacions.* (M. Cinta)
- *Una alumna s'escrivía en esperanto amb un general rus.* (R. Falcó)

Les dues germanes s'avenien molt, eren molt educades, animades i fantasioses. Totes dues tenien molt bon caràcter i animaven els alumnes a estudiar. La seva personalitat era molt diferent. L'alumnat les veia d'aquesta manera:

Srta. Teresa: era mestra, molt intel·ligent, més aviat seriosa —infonia respecte—, molt amable i afectuosa. Feia les classes de llengua i de matemàtiques.

Srta. Eulàlia: no tenia el títol de mestra, però ajudava la seva germana com si el tingués. Era dolça i suau en el parlar, romàntica... Feia les classes d'urbanitat, dansa, música, dibuix, rodolins, etc.

◁ Conclusió ▷

Per les entrevistes i informacions rebudes dels seus i seves exalumnes, conclourem dient que aquestes MESTRES...

- Posseïen una cultura molt àmplia i completa.
- Van ser conservadores i recuperadores de les nostres tradicions.
- Objectives en els seus comentaris.
- Defensores i difusores de la nostra llengua, especialment a través de la seva relació amb Palestra.
- Molt catòliques i molt vinculades a l'Ateneu, que era d'ideologia laica.
- Feien classes d'esperanto, com a idioma avançat, signe de pau, de no violència i de lliurepensament.
- I, sobretot, eren grans pedagogues: basaven la seva pedagogia en un gran amor al seu alumnat i a Catalunya.
- Gaudien d'una gran vida interior que plasmaven amb la música i la poesia.
- Admiraven el poeta Cabanyes però, sobretot, sabien transmetre aquesta admiració al seu alumnat.
- Es feien estimar perquè elles eren les primeres a estimar els seus i les seves alumnes.
- Estimaven i feien estimar Catalunya, la poesia, les persones, la nostra llengua i la nostra cultura.
- Tenien la gràcia de saber ensenyar. Aquest detall ens l'han dit totes les persones amb qui hem parlat.
- Les seves alumnes diuen que van ser molt felices el temps que varen ser-ne. Això ens ho diu tot.

Una de les feines més boniques i nobles que hi ha és la d'educar. Si es fa ben feta i de cor, esdevé una bona inversió de futur. L'ensenyament és una tasca difícil i no es reconeix fins que han passat anys, fins que no se'n veuen els resultats. Sortosament les senyorettes Rosell ja van ser valorades intel·lectualment i reconegudes pedagògicament pels seus coetanis. Quina satisfacció no tindrien si còpsessin el bon record, l'admiració i l'estima que serveixen els seus, encara, exalumnes, en l'actualitat, fruit de la maduració de l'empremta indeleble que destrament els inocularen de petits.

ANNEXOS.

Per fer una petita recerca sobre les germanes Rosell, he buscat el testimoni de les persones que les havien tractades i que les coneixien. En primer lloc he pensat en els i les exalumnes, dels quals he constatat que se les estimaven moltíssim.

He mirat de posar-me en contacte amb veïns i veïnes, familiars i monges de la Casa d'Empara, on varen passar els últims anys de la seva vida.

He buscat als diaris: a l'hemeroteca de la Biblioteca Museu Balaguer (La Democràcia. Defensa) i a la del *Diari de Vilanova*. Als arxius: al Comarcal, al de la parròquia de la Immaculada o església de Mar, al de la parròquia de Sant Antoni Abat, al de Santa Maria de la Geltrú i al de la Casa d'Empara.

Una altra font de documentació han estat els llibres publicats sobre la història de Vilanova, per si hi havia cap referència, i he cercat tot el que em pogués donar alguna pista sobre elles. Ha estat una recerca molt lenta, però molt gratificant.

◁ Testimonis dels seus i les seves alumnes ▷

Classes a casa les Srtes. Rosell

Són els testimonis obtinguts de l'alumnat, uns mitjançant entrevista, altres per escrit, i algun és extret del Diari de Vilanova.

Maria Andreu.

Quan la Sra. Maria sent parlar de les Rosell, de seguida diu: *Les meves mestres!*

Hi vaig anar des de l'any 38 fins l'estiu de 1941, en què vaig estar molt malalta.

Durant la guerra les classes les feien a l'Ateneu i després a casa seva.

Feien classes tot el dia, nosaltres entràvem a les 10 del matí, els nens i les nenes estàvem separats.

Cada matí en entrar al col·legi donàvem la mà a la senyoreta i li dèiem:

-Bon dia senyoreta, que tal com està?.

Ella responia:

-Molt bé gràcies a d'Déu.

A la sortida ho tornàvem a fer.

Eren molt bones persones, molt dolces, a aquestes classes ningú contestava. Havia molta educació.

L'Eulàlia era la presumida, ens feia dibuixar, jo fins i tot la trobava massa moderna. Ens feia les classes d'educació, com baixar les escales. Si en entrar o en sortir ens creuàvem amb els nois, ens deia que els saludéssim correctament i ens donàvem la mà.

Eren molt catalanistes, però sabien molt de castellà, tenien molts llibres antics i macos de Juan de la Cruz, Lope de Vega... Ens sabíem els poetes del segle d'Or, jo era gran i encara ho recordava tot.

Tot parlant, la Maria s'anima i hem recita unes quantes poesies i alguna prosa.

Treballàvem molt l'ortografia, li donaven molta importància, fèiem dictats dels autors clàssics i ens feien fer moltes redaccions. La poesia em va fer gaudir en aquells moments i encara m'agrada ara. Era el que utilitzaven per fer els dictats.

No teníem llibre de matemàtiques cadascuna portava el que tenia per casa. Recordo la regla de tres. També sabíem geografia.

Era un ensenyament molt complert i molt variat, quan els meus fills estudiaven, vaig comprovar que jo sabia moltes coses, perquè m'ho havien ensenyat molt bé.

La Mª Isabel Roig les ajudava amb temps de guerra, a fer classe a les petites.

Al matí hi anàvem de 10 a 12 i a la tarda de 3 a 4, no hi havia temps d'esbarjo, però les classes no es feien pesades. Jo vivia molt lluny del carrer Major, feia quatre viatges al dia, però hi anava molt a gust.

Eren molt bones cristianes.

La casa era molt vella, molt antiga, pujàvem unes escales per anar a la classe, era una sala gran que donava al carrer major, al darrere hi havia una altra sala on estaven els nens, elles dues s'ho combinaven. Hi havia una taula llarga i unes altres més petites, eren taules, no pupitres. També hi havia una calaixera i una imatge. Les parets eren plenes de prestatgeries, plats antics i moltes coses antigues.

Amb mi a classe hi anaven la Pepita Darder, l'Hermínia Urpí, l'Anna de la Rambla.

Una vegada li vàrem voler regalar una imatge de Sta. Teresa, pel seu sant, jo no volia perquè deia que elles n'entenien i els agradaven les talles bones de fusta, no el que nosaltres vàrem comprar que era de guix, però ella va estar molt contenta i la va posar sobre de la calaixera.

La Pepita Darder i jo érem molt amigues, sèiem juntes i érem molt enraonadores, quan parlàvem massa ens feia resar un parenostre. Recordo que alguna vegada havien anat a l'Església dels Josepets.

Quan va acabar la guerra, en el primer any, totes ens vàrem quedar, però després, moltes van marxar als col·legis que anaven abans de la guerra. Jo em vaig quedar perquè m'hi trobava molt bé, hi vaig deixar d'anar als 12 anys perquè em vaig posar molt malalta.

Jaume Barberà:

Yo acudí a las clases de enseñanza de lengua catalana que las hermanas Rosell daban por las noches en el "Ateneu Vilanoví", y hay que añadir que, gracias al entusiasmo que ponían en su labor, salieron de allá muchos alumnos aventajados.⁵

Comenta que no es deixaven perdre cap concert, i escoltaven embadalides les obres dels grans mestres universals. Tampoc no es deixaven perdre cap de les conferències organitzades per l'Ateneu. Ambdues coneixien les obres dels millors autors catalans, i feia goig sentir-les dissertar sobre determinades composicions. Es deia que l'obra que s'enduia les seves preferències era *L'Atlàntida*, de Jacint Verdaguer.

M. Àngela Blanch i Rosich

Sóc Mª Àngela Blanch Rosich. Vaig néixer el 18 d'octubre de 1926 a Vilanova i la Geltrú. Per tant, en esclatar la Guerra Civil, tenia aproximadament, deu anys. Vaig fer uns cursets en una escola on ara són les Providències, i que durant la guerra s'anomenava Espartaco. D'allà varen triar uns quants escolars més avantatjats i passàrem a l'Institut, on ara són els Pares Escolapis.

En acabar la guerra ens vàrem trobar desconcertats. En tot el temps de guerra la nostra ensenyança va ésser en català. En aquests moments els meus pares, tot i que estaven molt interessats que nosaltres tinguéssim estudis, no sabien a quina escola fer-nos anar. Varen informar-nos que aquelles senyores, que aleshores ja eren molt grans, les Srtes Rosell, eren unes dones molt intel·ligents i que probablement continuarien ensenyant-nos la nostra parla. I va ésser així. Tinc tan bons records d'aquella escola, que no he pogut oblidar-la mai.

Elles ens van ensenyar a estimar molt la nostra terra, els nostres poetes, els nostres clàssics. Amb elles vaig conèixer el nostre estimat poeta Manuel de Cabanyes, de qui avui encara recito les poesies, ja que penso que tot el que s'aprèn de jove sempre queda a la memòria. Ens van ensenyar a saber comptar sense calculadores, cosa que avui ens ha servit molt. Són tantes i tantes coses que vaig aprendre, mentre vaig anar a la seva escola, que no sabia mai com agrair-los-ho!.

Per tant, considero que seria just que els atorguessin el nom d'un carrer per molts motius, un d'ells per la seva aportació perquè la nostra llengua no es perdés.

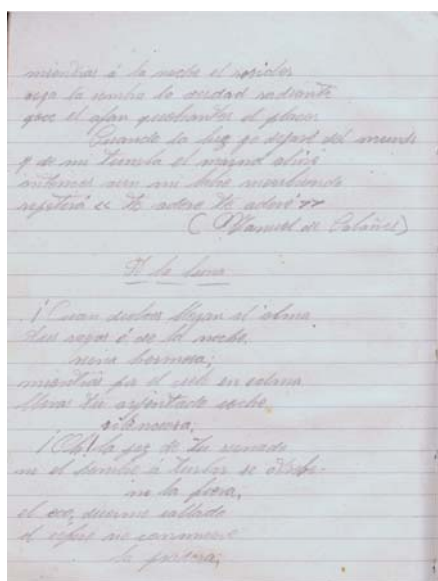
M. Àngela Blanch, 17 d'octubre de 1998.

⁵ *Diario de Villanueva y Geltrú*, 26 de juliol de 1975.

Artur Boada

Tinc la sort de coincidir amb el Sr. Artur Boada a l'Arxiu de la Parròquia de Sant Antoni Abat. En sentir que buscava dades sobre les germanes Rosell, de seguida es va interessar i em va fer alguns comentaris: *Jo les coneixia, vivien al centre neuràlgic de la cultura vilanovina, les Srtes. Rosell, el Pintor Joaquim Mir, la Sala, el Teatre Apol·lo, l'església dels Josepets, la casa Santacana o "Samfaina". Recordo molt bé la casa, per dins era com un museu.*

Mercè Carré i Farré

De les classes a casa les senyoretas Rosell recordo, sobretot, la seva manera d'ensenyar. M'agradava molt com ensenyaven, el que et deien t'entrava. Gràcies a la senyoreta Teresa Rosell vaig descobrir la poesia, i va fer que m'agradés molt; la treballava amb els dictats en català i en castellà. Les poesies que més recordo són les de Víctor Balaguer i Manuel de Cabanyes. Encara guardo una llibreta amb les poesies, n'hi ha de Cabanyes, Balaguer, Espronceda... Quan fèiem dictats utilitzàvem la pissarra.

Ara que han passat molts anys m'adono que la inclinació que tinc per la poesia em ve de les seves classes. Primer vaig anar a classes a casa seva poc temps, i després a l'Ateneu al carrer dels Caputxins.

A mi, personalment, sempre m'ha quedat una frase que deia la senyoreta Teresa: Nens apreneu català que potser arribarà un dia que no ens el deixaran parlar. En aquells moments no comprenia per què ho deia, però... aquest va ser l'únic català que he après.

Mercè Carré, Josefina Olivella i Raquel Olivella

Reunió conjunta amb la Mercè Carré, la Josefina Olivella i la Raquel Olivella. Totes tres havien estat alumnes seves. Recorden les classes a casa de les Srtes Rosell de manera agradable. El que primer han dit és: *Ens feien classes de francès*. La professora era la Teresa, era una persona molt culta, la seva germana, la Laieta, l'ajudava.

Aquestes classes les varen rebre entre la guerra i els primers anys de la postguerra. Les sessions eren d'una hora, hi havia molt jovent i els nois i les noies anaven junts a classe. Primer les feien a casa seva, al carrer Major, cantonada per anar a

l'hospital. Després, a l'Ateneu, situat al carrer dels Caputxins. De casa seva recorden una habitació fosca i una taula allargada. A l'Ateneu hi havia taules.

Recorden que, a més de fer classes de francès, també varen començar a rebre classe d'esperanto com a idioma nou i internacional. La Mercè i la Raquel anaven juntes a classe, i la Josefina a una hora diferent. Recorden que amb elles hi anaven la Neus Cabanyes, la Josefina Romeu, la Rosich i la Graciela (germana de la Josefina i de la Raquel).

Fidel Claramunt

El Sr. Fidel Claramunt parla amb gran entusiasme, afecte i les recorda molt. Comenta que les va conèixer quan tenia 6 anys, al voltant de 1944: elles li feien classes particulars. Van ser molt bones persones, a casa seva havien estat perseguits i elles el van atendre. En els moments dolents van arribar a salvar la vida de la seva mare, ja que se l'havia d'endur el "cotxe fantasma". Recorda que elles van fer molt per la seva família.

Les defineix com a *catòliques, cristianes i catalanes*. De la seva vida i activitat recorda que a casa de les dues germanes es reunien els artistes Martí Torrents, Ricart, Mir. Al voltant d'una taula de la casa d'aquest conegut i reconegut escultor, ell i la seva esposa, la Sra. M. Teresa Burguet, tot comentant el fet de fer-los un reconeixement, exclama: *S'ho mereixen!*

De quan anava a classes i era petit recorda que li parlaven molt de les Danses de Vilanova i que a ell això li agradava molt. La seva relació amb les germanes Rosell es d'agraïment i molt d'afecte, ja que van ser les seves mestres de petit, no en tenia d'altres i, a més, ell demostra que se les estimava. *Jo sempre anava sol a aquestes classes, hi anava a hores que no eren de classe, ja que elles les feien a l'Ateneu, hi anava agafat de la mà d'un senyor i no portava cartera*. Recorda que un dia en sortir de classe el va acompanyar a casa el Sr. Martí Torrents i li va dir: *La mar està "esbolotada". Quan es calmarà la mar hi haurà la pau.*

Se sent molt marcat per les seves ensenyances que, a més, considera molt originals. Expressa textualment: *El sistema d'ensenyança era molt especial, eren molt avançades. Amb elles vaig aprendre a fer figuretes amb un tap de suro i amb el cap de cigró, tenien unes idees que altres persones no tenen. Vaig fer la figura de la Mare de Déu i Sant Josep d'aquesta manera*. Segueix comentant: *El meu germà va portar argila de la masia de Solés i així vaig començar a fer figuretes petites de pessebre, i he acabat fent l'àngel del campanar*. El 1951, quan el Sr. Fidel Claramunt va començar a fer figuretes, va anar a trobar-les a la Casa d'Empara. Recorda que elles van estar molt contentes.

Recorda, així mateix, que els ensenyaven a fer rodolins per poder escriure sardanes. També ens fa comentaris sobre algunes alumnes que havien passat per la seva classe. La Montserrat Marqués és l'última alumna que van tenir, i la van preparar per ser mestra. Una alumna molt especial fou la Neus Miró, que va ser compositora.

Recorda que intentava escriure i imitar amb música els grinyols de les portes, els miols del gat...

Quant a la seva casa, la recorda molt bé, de vegades en lloc de dir casa em parla del museu. *A l'entrada hi havia l'escut de l'esperanto, de color blau i amb l'estrella. Tenien moltes coses, jo de petit amb molta cura els treia la pols i elles m'anaven explicant el significat de cada cosa. Jo sempre preguntava el perquè i elles em responien. Recordo que hi havia molts vaixells de diferents èpoques, també tenien una gran quantitat de ceràmica d'oficis, diferents col·leccions d'auques, ventalls, figuretes populars de gegants... Al que donaven un gran valor era a les eines de pagès; les tenien exposades de manera molt ordenada i molt ben col·locades.*

Entrant a la casa a mà dreta hi havia una estàtua gran de Sant Lluís, rei de França. D'aquesta figura en recorda una anècdota: *En un moment en què havien de passar una inspecció a la casa, el Sr. Martí Torrents va tenir la idea de treure-li el sabre; d'aquesta manera, sense l'espasa, la postura que tenia no feia pensar que fos l'escultura d'un sant.*

Recorda que tenien una àmplia cultura: *Sabien molta història de l'art, eren molt enteses.* Per altra banda ens comenta que eren unes persones molt agràides. Van donar un quadre de l'escola castellana, *El baptisme de Jesús*, i un altre de l'escola catalana, *La Mare de Déu del Roser*, a l'Hospital de Vilanova. El van donar com a agraïment abans de fer la subhasta de la casa.

La Sra Teresa Burguet recorda que hi havia anat amb les seves cosines, que hi tenien molta amistat: *Quan vaig estar a casa seva em vaig quedar molt parada; hi havia quadres, gerros, figures...*

Pepita Darder.

Era molt amiga de la Maria Andreu, anaven juntes a classe els seus records són molt semblants. Recorda les senyoretetes amb molt d'afecte.

Montserrat Escofet

Jo era molt petita quan vaig anar a classe amb les germanes Rosell. Anava a casa seva al carrer Major. Hi vaig anar poc temps, però el que sí que puc dir és que en guardo un bon record.

Rosó Esteva i Salichs

El meu record de l'anada a l'escola de les Srtes. Rosell és una mica vague. Crec que va ser el curs 1936-37; del 37-38 ja no n'estic gaire segura.

Jo les veia unes senyores grans —principalment la Teresa. Tenien un estil molt singular, però molt pedagògic d'ensenyar. La Srta. Teresa —Teresina, em sembla que li dèiem— era més aviat seriosa, que infonia respecte, molt amable i afectuosa. La Srta. Eulàlia era dolça i suau en el parlar, la trobava romàntica, potser perquè era

la que ensenyava dibuix i amb ella fèiem poesia de rodolins. Les seves qualificacions sempre anaven acompanyades d'alguna valoració, per exemple: "Excel·lent! Molt culte!" El seu tracte feia que les estimessis.

Un dia treballàvem el català, un altre el castellà i un altre el francès. El dia de francès, ja en arribar havies de saludar-les en aquest idioma.

—Bonjour, mademoiselle, comment vous portez vous?

—Trés bien. Et vous? —ella contestava.

—Trés bien, merci!" —jo responia.

Això em feia molta gràcia, i em semblava que feia la interessant. Amb vocabularis, verbs i traduccions, de mica en mica anàvem aprenent-lo.

El castellà, no era gens difícil. Ja a l'escola —almenys a la meva— ensenyaven en aquesta llengua. Fèiem moltes traduccions del castellà al català i a l'inrevés, cosa que era divertida a més d'enriquidora. Un dia una companya de classe va traduir "capficat", per "cabeza metido", i tots ens férem un tip de riure!

Les meves primeres nocions d'escriure en català les dec a elles ja que m'iniciaren en els apòstrofs i els guionets.

La urbanitat també era assignatura prioritària. Ensenyaven a saludar, a respectar i a comportar-se.

La literatura, la feien estimar, sobretot la poesia. Maragall, Verdaguer, Costa i Llobera, recordo que ens feren treballar el poema de "Na Ruixa Mantells" —poema que ara canta la Maria del Mar Bonet— i fins i tot ens la feren dibuixar. Eren unes fervents entusiastes del poeta vilanoví Manuel de Cabanyes. La poesia "A la Lluna", cada dos per tres, per un motiu o altre, la feien llegir.

Em fa tristor no recordar més coses viscudes durant el temps que les vaig tenir de mestres. Em feren conèixer moltes coses, per mi encara ignorades. Catalunya, la seva llengua, la natura, l'art, el respecte a altri, en són algunes. Me les vaig estimar i vaig ser molt feliç el poc temps que vaig ésser alumna seva.

Crec que es mereixen un reconeixement per part de l'Ajuntament i de la ciutat. Varen ser força els vilanovins i vilanovines que passàrem per la seva escola i em sembla que no els ho hem agraït gaire.

Rosó Esteva i Salichs.

Ramon Falcó.

Per a mi van ser les primeres feministes de Vilanova. La meva sogra hi anava. Elles li ensenyaven l'esperanto, tant és així que en aquesta llengua s'escrivien amb un oficial de l'exèrcit rus. Van organitzar a Vilanova els Pomells de Joventut.⁶ Jo n'he vist signatures a casa de Folch i Camarassa i a Palau de Plegamans. Les germanes Rosell erenn conegudes afectuosaament com "les Rossells".

⁶ Era una mena d'escoltisme que va promulgar Folch i Torres. Els que hi havia surten als calendaris del Patufet.

Anna Ferrer

Quan jo les vaig conèixer va ser després de la guerra, cap al 46-47. Anava a casa seva, una casa molt tènica, fosca, però amb una taula rodona molt gran. Tenien una porta a baix que t'obrien des dalt amb una corda... Eren dones amb molta cultura, ens feien estudiar versos, el poeta Cabanyes, hi havia dues o tres classes segons les edats.

L'escriptor Xavier Garcia

L'escriptor vilanoví Xavier Garcia, en el seu llibre *Vilanova i la Geltrú i el seu gran carnaval*, les recorda de la següent manera:

Les dues dones admirables eren les germanes Eulàlia i Teresa Rosell, d'extensa cultura, dedicades a l'ensenyament, especialment de la llengua catalana i de l'esperanto. La seva llar era un museu vivent. Podríem dir que eren les úniques dones que representaven la intel·lectualitat catalana, dintre l'element femení vilatà. Eren posseïdores de valuoses col·leccions de goigs i de romanços, recollidores abnegades d'innombrables cançons populars antigues, gràcies a les quals foren guanyats diversos premis importants en concursos nacionals, entre d'altres el Premi Patxot. Comptaven amb innumbrables amistats entre els nostres intel·lectuals, com Apel·les Mestres, Morera i Galícia, el doctor Josep M. Roca, els mestres Pompeu Fabra i Joan Llongueras, Joan Amades, mossèn Antoni Grieria...⁷

També ens parla de les veïnes que tenien les Srtes. Rosell i ens explica com eren la Ciona, la Prisenca i de com gràcies a elles les Rosell varen recuperar moltes cançons populars antigues i les Danses de Vilanova.

M. Cinta Gibert Rovira

Durant la guerra vaig anar a les classes que feien les germanes Rosell a l'Ateneu. Quan li pregunto que quin record té d'aquelles classes, diu: Jo m'hi sentia molt bé, eren afectuoses i amables. En guardo un bon record. No la van renyar mai i diu que tampoc la van castigar, el més curiós es que no recorda haver vist que ho fessin amb ningú. Eren les úniques que ensenyaven català... i és l'únic que li han ensenyat.

Recorda dues anècdotes, una en la correcció d'un dictat: *Un detall que m'ha quedat d'aquestes classes és que un dia, mentre corregíem un dictat, jo havia escrit "ala casa"; aleshores la senyoreta Teresina em va dir que si escrivia "ala" tot junt era la d'un pollastre, però "a la casa", "a la platja" s'escrivien separat. Han passat molts anys, però encara quan escric i em surt l'article recordo la senyoreta Teresina. L'altra és la següent: El meu germà petit té cinc anys menys i anava a una altra classe amb la M. Isabel Roig. Com que alguna vegada havia plorat i m'havien deixat entrar a la seva classe, jo coneixia la seva mestra i, un dia, en sortir, la vaig veure i li vaig dir: "Senyoreta!"; ella, com que era molt joveneta, em va dir, "Al carrer no m'has de dir*

⁷ GARCIA, Xavier: *Vilanova i la Geltrú i el seu gran carnaval*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1972, pàg. 316 i 317.

senyoreta", i com que jo era molt tímida em vaig sufocar. La M. Isabel Roig em saluda sempre, suposo que és des de llavors.

Comenta que feien classes d'urbanitat i donaven molta importància a aquesta assignatura. *Sempre deien normes de com s'ha de cedir el lloc a les persones grans... Eren molt educades, et deien les coses molt bé i no cridaven mai.*

Consol López

La senyora Consol López, ens diu: *Jo no era alumna d'elles. Era molt petiteta, recordo que la casa era molt gran i només ajudava la meva mare a treure la pols perquè, com que la casa era tan gran, hi havia molta feina.* Quant al caràcter i manera de ser diu: *El que sí que recordo és que les dues germanes s'avenien molt.* També evoca que tenien molt d'interès perquè aprenguéssin a llegir i escriure, *i de tant en tant em deien "Vine!" i m'ensenyaven a llegir i escriure.*

Enric López (veí)

El Sr. López ens explica que quan era petit vivia al carrer Major i era veí de les Srtes. Rosell. Les recorda molt bé, ja que la seva mare les ajudava en les feines de la casa. Les Srtes. Rosell havien de ser ajudades perquè estaven tot el dia fent classes i no tenien temps.

N'hi havia una de molt estirada i l'altra era molt afectuosa. Com que jo era petit, em deia: "Vine Pichin." Em portava a la cuina i em donava una llesca de pa amb oli i sucre. Jo estava encantat ja que, en aquells anys, això sempre venia bé.

Recordo perfectament la casa. Era com un museu, molt gran ja que donava al carrer Major, la rambleta dels Josepets, i el carrer de Joaquim Mir. Hi havia unes escales que pujaven a dalt i a la part del darrere hi havia la terrassa. Sempre hi havia alumnes que estaven rebent classes. Recordo una senyora, ja gran, que assistia a la classe i que, de tant en tant, els demanava permís per sortir a veure el Pichín quan de vegades jo estava jugant a la terrassa.

Enric López

Montserrat Marqués

Va ser l'última alumna que van tenir i la van preparar per fer magisteri. Pedagògicament eren persones molt avançades a la seva època. La seva educació era integral; hi entrava tot. La Teresa feia les matèries instrumentals i l'Eulàlia la part artística. Penso que en aquella època, que es donés tanta importància al dibuix i a la música, les cançons, era sorprenent.

Tampoc s'utilitzaven llibres, totes les lectures es feien de la seva biblioteca privada. Llegíem en català els autors catalans, en castellà els poetes clàssics espanyols, també llegíem en francès. Aquestes tres llengües eren normals, formaven part de l'ensenyament. Quan vaig començar a anar a classe només hi anàvem nenes i els últims anys estàvem barrejats els nens i les nenes. Ens ensenyaven a raonar no només a memoritzar, ens feien pensar i volien que les coses les entenguéssim. La seva classe era molt participativa. A les seves classes es parlava molt de pintura, però s'estudiava sobre el que elles tenien.

Era un ensenyament complert per l'època i pràctic. Si parlaven de pergamins ens els ensenyaven. Tenien una biblioteca molt extensa, la utilitzàvem a la classe, però al menjador en tenien una que estava tancada amb vidre i alguns llibres eren de pergamí. Ens els havien ensenyat perquè veiéssim com eren els llibres antics i els diferenciéssim dels d'aquella època.

Vaig entrar l'any 1943 i hi vaig anar fins que van tancar. L'últim any va ser molt precari. La senyoreta es va trencar el braç i va estar a l'hospital perquè no podien estar soles a casa. Aquell curs el vàrem fer com vam poder. Després de l'hospital van passar molt pocs dies i van ingressar a la Casa d'Empara. Les dues estaven juntes a la mateixa habitació.

Recordo la mort de la Srta. Eulàlia, el 4 de febrer de 1953. Quant a la mort de la Srta. Teresa, recordo que va morir el mes de juny de 1954. Ho recordo molt bé, perquè aquells dies jo m'examinava a Barcelona per lliure de primer curs de magisteri, els meus pares no m'ho van voler dir fins que acabés els exàmens perquè no m'enfonsés. Quan vaig acabar els exàmens, en tornar a Vilanova, el

dia 20 de juny de 1954, vaig comentar: "He d'anar a la Casa d'Empara a explicar-li a la senyoreta Teresa com m'han anat els exàmens", aleshores els meus pares m'ho van dir.

La seva casa era un autèntic museu, dins hi havia un tresor en mobles, pergamins, llibres... No sabia que s'havia pogut perdre aquest tresor, i vaig quedar molt sobtada quan pel llibre dels personatges del Sr. Puig Rovira em vaig assabentar que s'havia subhastat.

D'elles i del seu ensenyament en tinc un gran record, aquest record es tan meravellós que de vegades penso que les he idealitzades.

Òscar Martí

Quan li parlo a l'Òscar de les germanes Rosell, de seguida expressa *Esperantistes!* I queda molt satisfet de poder parlar d'aquest tema.

L'Òscar té 87 anys i em comenta que ja el seu pare havia estat alumne de les Rosell. *L'any 1914, el meu pare estudiava esperanto i català a l'Ateneu que estava al carrer Sant Pere, i m'explicava que les germanes Rosell van anar a un congrés a París i tot just acabar-lo van haver de marxar corrents perquè va esclatar la guerra.*

L'any 1936 havíem format a l'Ateneu, al carrer dels Caputxins "l'Esperanto Facó", jo era el tresorer, elles dues feien classes i tenien una manera d'ensenyar molt maca. El primer dia que jo vaig anar a classe em van dir, assenyalant-me la porta: "D'aquesta porta cap aquí és una altra nació." I a partir del moment en què trucaves ja parlaves en esperanto.

L'Òscar m'ho va dient en esperanto.

- Puc passar?

- Passa

Si ho deies malament et corregien. Així fins que va venir la guerra. Durant la dictadura de Primo de Rivera, també es va acabar l'esperanto a Vilanova. Teníem llibres, un emblema (una xapa) blanca, l'estrella de cinc puntes verda que representava els cinc continents.

Verd era el color de l'esperança.

Blanc al fons que era el color de la pau.

Això és el que volia l'esperanto.

L'afecció per l'esperanto em venia del meu pare, un dia anàvem a Cubelles i un cotxe anglès es va parar a preguntar. Com que no l'enteníem, el meu pare li va preguntar si parlava esperanto, el conductor del cotxe va baixar i la seva acompanyant també i va començar a abraçar el meu pare i es van posar a parlar. Va ser molt bonic.

El meu pare s'escrivía en esperanto a tot el món. A casa hi ha el nou testament amb esperanto que li va regalar una grega esperantista. Tenia unes targetes grosses que escrivia en esperanto i les enviava. Passaven d'una persona a una altra i al final tornaven al meu pare. Tot l'escrit era de pau.

Hi havia molta gent que estudiava l'esperanto. Aquest tenia un himne. Estant a França, en un camp de concentració, vaig tocar l'himne amb el cornetí i em van demanar per anar a una reunió, però em va sentir un músic i em va venir a buscar. Allí hi havia molts esperantistes.

Les germanes Rosell sempre anaven juntes. La mestra era una miqueta més grasseta i la seva germana més esbelta. Parlaven en esperanto, si entraven a una botiga parlaven en català, però entre elles en esperanto. El tracte a la classe pel carrer sempre era en esperanto.

L'Òscar ho està passant molt bé, ja que me'n diu moltes en esperanto i em va explicant el que esmenta.

El pare treballava a la Pirelli i anava a classe de català i esperanto amb les senyorettes Rosell. Era tan bona la base gramatical que portava que quan tenia 40 anys va aprendre el francès, i després l'anglès.

Sóc de pau i per això m'agrada l'esperanto.

Em canta l'himne i m'explica: L'esperanto tenia un himne i jo el vaig tocar amb la Banda Puig i el públic es va posar dret. Va ser molt maco.

Mª Carme Miquel.

Hi vaig anar després de la guerra, vaig aprendre moltíssim. Era un col·legi model amb fama d'ensenyar molt bé.

La Srta. Teresa era una mestra excel·lent, jo hi anava molt a gust. Tenien una manera molt recta d'ensenyar, nosaltres fèiem la feina no perquè no ens renyessin sinó per no disgustar-les.

De les seves classes em ve l'afecció per llegir i per la poesia. Impartien una educació molt completa. Totes guardem un gran record i quan trobem alguna companya en parlem.

Quan vaig acabar vaig anar a una acadèmia a fer càlcul mercantil. Anava molt ben preparada, pràcticament tot ja ho havia fet amb les senyorettes Rosell i, a més, no feia cap falta d'ortografia. A la mateixa classe hi anava la Mª Rosa Forns, la Magda Soler, les germanes Urpí, Pilar Jofré, Maria Echevarria, Carme Serarols, hi havia nenes de totes les edats i pràcticament totes les de Vilanova en algun moment hi havíem anat.

Montserrat Miquel

A les germanes Teresina i Eulàlia Rosell educadores.

Els primers contactes que vaig tenir amb les Srtes. Teresina i Eulàlia foren durant la Guerra Civil. Al carrer Caputxins núm. 7 on havia estat la seu de l'Ateneu, al primer pis, la fàbrica Pirelli hi instal·là les seves oficines de pagament dels treballadors. És on estava empleat el meu pare, i al segon pis hi havia el col·legi de les senyoretetes. A la tarda, quan el meu pare anava a l'oficina, em prenia. Ell es quedava al primer pis i jo pujava cap a classe.

En aquells temps, als altres col·legis de la ciutat tot havia canviat. Allà hi recordo un ambient molt agradable. De les més petites, a estones, en tenia cura la Srta. M. Isabel Roig, que tots els qui la coneixem sabem que és de caràcter afable. Les Srtes. Teresina i Eulàlia atenien les més grans, però a vegades també ens feien visites a classe.

Això no durà gaire, la Guerra s'anà embolicant i ja no hi vaig anar més. Acabada la Guerra, a la cantonada de casa, hi havia el col·legi de la Providència. Com que era tan a prop, vaig anar-hi per preparar-me per fer la primera comunió. Era el primer any d'acabada la Guerra. Al redactat de les estampes, al final, hi diu "Año de la victoria", que era obligat de posar-ho en

tots els impresos. Després, un dia els pares em varen dir: "Vols anar a casa de les Srtes. Rosell?", i com que en tenia molt bon record, vaig dir que sí.

Al carrer Major, cantonada amb l'hospital, que era a casa seva, hi vaig anar bastant de temps, no més perquè elles ja eren molt grans.

Fèiem aritmètica (vaig arribar fins a la regla de tres), dictat, anàlisi d'oracions gramaticals, literatura i llegíem moltes poesies. Llegíem, també, poesies d'adults; les comentàvem i les feien entenedores. Llegíem textos de Cervantes i la poesia d'"El pirata de los diez cañones por banda", "La Pedrada", del poeta Cabanyes, de qui eren unes grans admiradores.

També feien classes pràctiques culturals; recordo una visita a la masia en Cabanyes (acompanyo dues fotografies d'aquella excursió): primer ens van donar unes explicacions d'educació per veure com ens comportaríem. Entràrem de dues en dues, al portal ens rebé la senyora de la casa que, molt amable, va tenir la paciència —d'acord amb les senyoretetes— de saludar donant-nos la mà a totes; visitàrem la casa amb bon comportament tal com ens havien ensenyat.

No els agradava de retratar-se. En les fotos que acompanyo ho donaven a entendre. Es posaven al darrere i ara podem recordar més el seu rostre. També tinc present que no ens castigaven. Un dia érem unes quantes al voltant de la Srta. Teresina (ella era la professora titulada) i tot solucionant-nos un problema, digué: "Una que em deixi la llibreta." Jo de seguida que li allargo; la llibreta era nova, eren unes llibretes primes que tenien les taules de multiplicar al darrere, valien 1 pesseta. El dia que l'estrenàvem era un esdeveniment. Ella, per comoditat doblegà la llibreta i ratlla per aquí, ratlla per allà, llavors jo vaig dir, baixet: "Pobra llibreta." Com que era molt intel·ligent, em sentí, m'agafà pel jersei i em digué alguna cosa així com: "Jo el que vull, és que aprengueu." Com que no estàvem acostumades que ens renyés, se'm van escapar unes llàgrimes, cosa d'infants! A la tarda, quan hi vam tornar, quasi no me'n recordava (em sembla que se'n recordava més ella que jo) i em digué: "Vine!" i, agafant-me per la cintura al costat seu, em féu llegir una poesia davant tota la classe i jo, ben cofoia.

Els havia sentit dir que abans de la guerra assistiren a París a un congrés d'esperanto.

La Srta. Eulàlia és qui es dedicava a les classes d'educació i dibuix.

Recordo aquella casa com un museu, em sembla que m'hi van iniciar i van fer que m'agradés de visitar-los. Tenien les parets plenes de quadres, ceràmica de tot arreu, escultures, mobles antics, etc. Al llarg de tota la classe s'hi estenien unes prestatgeries com d'un metre d'alçada de terra, plenes de llibres. D'allà els agafàvem per estudiar, amb tota correcció, no en tocàvem cap que no ens ho diguessin.

Amigues d'altres col·legis ens deien: "Anem a la Falange", ens diuen fletxes, margarides etc., a vegades ens donen alguna cosa, (en aquells temps n'hi havia molt poques, de coses), i diguérem a la senyoreta que unes nenes anaven a la Falange. Ella ens contestà: "Deixeu, deixeu...". No hi anàrem ni en parlàrem més.

També em balla pel cap, ja fa tant temps, un comentari seu; deien que havien anat al cementiri de la Granada, on reposaven les restes del poeta Cabanyes (com s'ha dit n'eren grans admiradores). Van venir disgustades de veure el mal estat en què es trobava el nínxol, també lògic en aquells temps tan difícils. Elles, amb la seva modèstia, feren possible d'arranjar-lo una mica.

Després d'un temps es van traslladar a Vilanova les despulles del Poeta. Va ser un esdeveniment digne, com es mereixia el personatge. Elles no recordo si encara vivien o no, no les hi vaig veure.

Era un ambient tan agradable, que encara que la vida ens ha portat per diferents camins, sempre que ens retrobem amb alguna companya, aviat agafem conversa. Fa poc dèiem: "Com que no ens carregaven de feina, a vegades semblava que no féssim res", però ara veiem el que fèiem.

Una vegada va venir a Vilanova l'Orfeó Català, a l'església de Sant Antoni. Estava tot ruïnós pel pas de la guerra, em sembla que el sostre ja estava cobert. Eren allí a sentir el concert, varen parlar amb els meus pares i amb mi, que també hi vaig anar. Tenien per costum, on et trobessis, de parlar i tenir contacte amb els pares i familiars més propers de les seves alumnes.

Quan ja no hi anava, un dia em vaig assabentar que la Srta. Eulàlia havia mort i que la Teresina estava a la Casa d'Empara. La meva cosina, M. Carme Miquel, que també n'era alumna, i jo anàrem a visitar-la.

Estava en una habitació sola, la qual cosa era un privilegi. Tenia una taula com de cuina i a sobre 3 o 4 piles de llibres. Quan ens va veure digué: "Quan vaig venir cap aquí, els vaig dir: "Tan sols deixeu-me prendre els llibres que més vull". També deia: "Les germanes, a vegades, m'envien una altra senyora perquè no estigui tan sola, però més aviat em molesten, comencen: "Que si em fa mal el genoll...". "A mi també em passa però això, ja se sap!". Espaiadament anàvem a visitar-la. Digué també: "Si voleu us ensenyaré català", llàstima que no ho vàrem fer. També deia: "Porteu-me el setmanari vilanoví!" Li divertien les "garrofes" (faltes d'ortografia) que hi trobava.

Un dia arribà a casa un encàrrec de la mare superiora dient que la Srta. Teresina havia mort, i ens comunicaven l'hora de l'enterrament. La meva cosina i jo decidírem de fer-li una corona de flors. Com que en aquells temps corrien pocs diners, això valia molt i, en el seu lloc, li férem fer un ram.

L'hora de l'enterrament, que recordo, no em voldria equivocar, des de la cantonada de la Casa d'Empara vàrem veure com marxava aquell cotxe negre dels morts, amb un sol ram de flors vermelles sobre la caixa, sense res més. No ho dic per parlar de mi, sinó per reflectir, al més fidelment possible, com va ser: dos o tres avis de la casa i, entre ells, el meu pare, anaven al darrere, a peu, acompanyant la marxa de la Srta. Teresina.

Les persones que vàrem rebre les seves ensenyances, i Vilanova, sempre els deurem un record d'agraïment.

Acompanyo dues fotografies i un dibuix.

Montserrat Miquel

Pere O. Montserrat i Soler

En el *Diari de Vilanova*, concretament el del 19 de juliol de 1932, hem tingut la gran sort i la grata sorpresa de trobar un article de col·laboració, "De fora estant". Aquest article està escrit per Pere O. Montserrat i Soler, a Cartagena, el 30 de juny de 1932, intitulat "L'ensenyament del català", en el qual, entre d'altres temes que tracta, escriu sobre Pompeu Fabra... El que ens sembla més entranyable és que aquest article està dedicat *A les meves professores Srtes. Teresa i Eulàlia Rosell.* (40)

Núria Morata

La Núria havia estat alumna de les germanes Rosell a casa seva. M'hi acompanya i em comenta que entrava per una porta que donava al carrer Major. Recorda que ella era molt petita i que elles li ensenyaven moltes coses. Explica que aquella casa li feia por, ja que darrere d'una roba fosca hi havia unes imatges tapades que a ella li impressionaven moltíssim.

Teresa Morros i Pedrell

La Senyora Teresa Morros és una familiar de les germanes Rosell, i alguna vegada havia vingut a Vilanova a veure-les per encàrrec de la seva tia. Em comentà que eren molt animades, com cascavells, també molt fantasioses. M'escrigué una carta el dia 16 i 17 de novembre de 1988 explicant alguns detalls de com eren les germanes Rosell, del seu amor a les antiguitats i de com un cop acabada la guerra la passaren molt magra.⁸

En aquesta mateixa carta m'envià una fotocòpia d'una altra que va enviar a mossèn Lluís Alonso com a agraïment pels volums del llibre *Fidelitat* que li havia enviat. La carta diu el següent:

Les "noies" de Vilanova, la gran, la Teresa, va ésser la primera dona llicenciada en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. L'altra, la Laieta, no tenia estudis, però ho feia veure. Eren esperantistes i molt catalanistes. Els deien les "nas", per allò de Na Carme, Na Mercè, etc.

Amb l'esperanto eren unes abrandades, i quan el 1914 anaren a un congrés internacional que es feia a Brussel·les, amb en Joan Amades, que era "noviu" de la Laieta, els va enxampar la declaració de la I Guerra Mundial i varen haver de venir cames ajudeu-me.

Gràcies a les "noies" en Joan Amades es va fer seu tot el material que havien recollit de tradicions, costums, balls, cançons, etc. per a la seva obra.

El seu final va ésser molt trist, varen morir d'autèntica misèria. Sort dels antics alumnes que, amb l'excusa que a l'hort collien, els portaven menjar i llenya per escalfar-se. Finalment van aconseguir ingressar-les a "l'Amparo" i allí es van refer, però varen durar poc".⁹

⁸ Carta que m'envià la Sra. Teresa Morros, del 16 i 17 de novembre de 1998.

⁹ Carta de la Sra. Teresa Morros dirigida a Mn. Lluís Alonso, el dia 4 d'octubre de 1993.

Graciela Olivella i Bartot

Tot el que recorda la Graciela és bo. Totes les seves vivències són positives. Tot són elogis, *unes senyoretas molt competents, molt intel·ligents, molt agradables, molt atentes amb mi, molt "carinyoses" i simpàtiques i que sabien ensenyar.*

Maria Pons

A la revista *La nostra mar*, llegim una entrevista de J. F. Huguet i Prats a la Sra. Maria Pons, en la qual diu: *Quan vaig acabar el col·legi em van fer anar a casa les Srtes. Rosell perquè em polissin una mica.*

Després de llegir això, m'entrevisto amb la Sr. Maria Pons, quan sent parlar de les germanes Rosell es posa molt contenta i m'explica moltes coses. Ella vivia a la platja, els seus pares tenien una petita botiga amb dues palmeres al davant, [...] *al restaurant li volien posar de nom Les Palmeres. Les senyoretas Rosell eren molt maques, van ajudar molt la mare en el restaurant.* Tal com diu l'entrevista, elles li va donar la idea de posar de nom Peixerot a l'esmentat restaurant: *Elles van tenir la idea de Peixerot: "Si tothom us coneix com Pixarot, perquè no li poseu Peixerot que és més maco i adient!"¹⁰*

Ens explica que després d'acabar el dia amb l'ensenyament reglat, anava a casa de les Rosell. *Eren molt amables i molt agradables. Jo, cada tarda, en sortir de classe amb "Doña" Magdalena (era una escola de nenes del govern), anava a classe al carrer Major, era una classe a part. Per anar a la sala on la Srta. Teresina feia la classe es pujaven unes escales.* Ella coincidia amb un grupet de 7 ó 8 nenes que s'asseien al voltant d'una taula gran. *Amb mi hi anaven la Núria Cabanyes i altres. Fèiem càlcul i matemàtiques, però sobretot enraonaven molt i la senyoreta explicava moltes coses. Ensenyava a parlar polit, ens feia classe d'urbanitat aprofitant qualsevol moment de la conversa, tot parlant ens educàvem. També fèiem francès.*

La manera d'ensenyar de la Srta. Teresina era molt agradable. Recordo que un dia a classe parlàvem sobre una noia "coqueta" i jo vaig dir en broma "cocota", i de seguida es posà a riure i va dir "no, això, no!". Mai no vaig veure que renyés a ningú. La veritat és que no ens sabia greu anar a classe, ens agradava. No crec que ningú digués "No en tinc ganes". Quan explicava alguna cosa volia que ho entenguéssim molt clar. L'Eulàlia no feia classe, tenia cura del museu que quedava al darrere, nosaltres no hi entràvem.

Comenta: *Eren molt cultes i molt valentes, sobretot la Teresa; elles dues van anar soles a París, allí els va sorprendre la declaració de la primera guerra mundial.*

¹⁰ Revista *La Nostra Mar* 1996, núm. 15, pàg. 54.

Recordo que quan la senyoreta Teresina s'estava a la casa d'Empara, una vegada la vam convidar a dinar.

Isidre Puig

En preguntar al Sr. Isidre Puig si coneixia les germanes Rosell, de seguida em va fer un gran somriure i em va comentar que sí. En demanar-li que m'escrigués els seus records, va buscar a l'Arxiu Municipal i a la Casa d'Empara i em va donar unes informacions molt interessants. Gràcies a ell sabem que estan enterrades al cementiri de Vilanova a l'hipogeu núm. 76.

Habitaren a la casa del carrer Major núm. 44, que adquiriren per herència del seu pare, mort ab intestato, segons acte del Jutjat de 1ª Instància del 12 de juny de 1908 i escriptura i inventari atorgada el 6 de juliol de 1908, davant del notari Pere Vidal, assentada per parts iguals, sent la finca reinscrita, per destrucció del registre, el 26 de gener 1940.

L'Eulàlia fou declarada incapacitada per acta del 4 d'octubre de 1951, dictada pel Jutjat de 1ª Instància. El consell de família de l'anomenada incapacitada acordà treure la meitat indivisa de la finca, en pública subhasta, en reunions celebrades els dies 10 i 15 de desembre de 1952.

Teresa, la tutora de la seva germana, per tal de beneficiar els interessos de la incapacitada, va prometre vendre, també, la seva meitat indivisa. Celebrada la subhasta el 10 de gener de 1953, al despatx del notari de Sitges Salvador Monzó, va quedar rematada, amb els mobles i la resta de les altres pertinències existents, a favor de Santiago Vilaseca Ferrer, advocat, com a únic postor, per 135.000 pessetes, segons acta autoritzada pel mateix notari, Salvador Monzó.

Consten 15.000 pessetes per la finca i 120.000 pessetes per tota la resta. Si les xifres són les certes, això ens prova que les germanes Rosell posseïen moltes coses de valor.

Segons consta en el llibre d'actes de la Casa d'Empara, el 14 de novembre de 1952, per unanimitat de la Junta, varen ésser acceptades per ingressar a l'esmentada institució com a pensionistes.

En el Museu Víctor Balaguer hi ha un quadre del pintor Joaquim Mir, amb data de 1924-26 i intitulat Carrer de Vilanova, que correspon al carrer de Sant Josep, que contempla la galeria de la casa del carrer Major, on habitaren, que fa xamfrà amb els carrers de Sant Josep i Joaquim Mir. Aquest quadre forma part del conjunt del Saló del Cafè del Foment, que fou ingressat al Museu Balaguer en qualitat de dipòsit, el 1974.

Montserrat Rius

Jo era molt petita, recordo que vaig anar a casa seva primer i que després amb tota la colla vàrem anar a l'Ateneu. Recordo que sortíem a la pissarra. Les senyoretetes eren molt agradables, molt amables i molt bones persones. De la casa recordo que era vella.

Maria Isabel Roig i Santacana

La Maria Isabel Roig ajudava les Srtes. Rosell tot fent classes als més petits. Recordo que jo devia de tenir 11 o 12 anys i anava al col·legi del carrer Major. De la Sta. Eulàlia recordo que ballàvem sobretot amb el tema de: "Quan em poso la cotilleta...". Per anar a classe passava a buscar la Mercè Rovirosa. Ho havíem passat molt bé.

Durant la guerra, quan tenia 13 o 14 anys, em van contractar (si es pot dir així). Em van demanar que anés a ajudar-les a ensenyar de llegir els nens i nenes més petits. Jo anava a classe al matí i, a la tarda, anava a ensenyar. Recordo que em van donar 5 duros de plata. Aquesta quantitat, en aquella època, era una bona paga, de fet jo no m'ho podia creure!.

Una vegada un nen d'una sínia va portar caquis i ens els vàrem menjar amb cullera. Quan vaig arribar a casa vaig dir a la meva mare que ja no calia menjar melmelada que això era molt bo. La mare em va dir que quan passés la guerra no pensaria igual.

D'elles en guardo una gran estimació.

Francisco Roig i Toqués

Jo, quan vaig conèixer les germanes Rosell, era molt jove, tenia solament 13 anys. Em vaig apuntar a uns cursos de llengua catalana que tenien lloc a l'Ateneu Vilanoví, al carrer dels Caputxins. Les germanes Rosell eren les encarregades de donar aquests cursos de llengua catalana, que duraven dos anys. Hi assistia amb gran entusiasme i afecció.

Les germanes Rosell eren molt serioses i potser una mica severes, principalment la gran, o almenys es com ho veia jo en aquella edat, però tenien una qualitat o virtut pedagògica d'ensenyament molt destacable, i jo era un dels més joves.

Cada dia quan anava a classe passava per davant d'una botiga que a l'aparador hi tenia un cartell que deia: "Vi negre, a 30 céntims litru. Vi blanc, a 35 céntims litru." Jo veia que aquell cartell estava mal redactat, ja que en comptes de dir "litre", deia "litru". Cada vegada, en passar per davant, hi volia entrar a dir-los que estava mal escrit, però com que jo en aquella edat era molt tímid, no m'atrevia. Però, un dia, em vaig decidir i vaig entrar. Quan vaig entrar em van dir: "Què vols, maco?" I els vaig dir l'error. Em van donar les gràcies i em van

dir: "Ja ens ho deia el nostre noi, i li dèiem, calla, què saps tu!" En arribar a classe ho vaig dir a la germana gran, i em va dir: "Així m'agrada, que feu campanya i labor a favor de la llengua catalana."

L'any 1939, "Don Felipe" Bertran Güell va comprar la finca dels Colls, el que és ara la Casa del Mar. Aquest senyor tenia uns 50 vaixells en miniatura, i molts d'ells s'havien de reparar. "Don Felipe" es va assabentar que jo en feia i em va citar a la finca. Em va explicar tot el que s'havia de fer i em vaig passar uns tres mesos treballant a la finca dels Colls. Un dia em va preguntar si sabia algú que tingués algun "barquet" per vendre. Després de la guerra, les germanes Rosell vivien en una situació molt precària i tenien molt pocs ingressos, ja que l'ensenyament del català havia desaparegut. Jo les anava a veure de tant en tant a la seva casa del carrer Major. Jo veia que tenien un "barquet" i els vaig dir si se'l vendrien, i em varen dir que sí. Se'l varen vendre per 2.000 pessetes. L'hi vaig donar a "D. Felipe", que va estar molt content i suposo que pel preu, encara més. Hi hauria qui a "D. Felipe" li hagués dit quatre o cinc vegades més car, però per la meua manera de ser li vaig dir el mateix preu. A l'endemà li vaig dir: "Miri, el preu del "barco" és el mateix que em varen dir a mi. I em va dir: "Li semblen bé 100 pessetes? I em va donar les 100 pessetes".

Bé. Aquest és un petit resum del contacte que vaig tenir en les germanes Rosell, de qui sempre en guardo un gran record.

F. Roig Toqués

Rosa Rosich i Cuatrecases

Quan li'n començo a parlar se li il·lumina la mirada i diu que li provoca molta satisfacció parlar d'elles, ja que se les estimava molt. La Laia era més normal, però la Srta. Teresa era encantadora, una gran persona.

Jo havia anat al carrer Major, eren dues germanes molt educades. Les estimava molt i en sabien molt, d'ensenyar. Ens ho passàvem molt bé. Eren molt catalanes i el català te'l feien viure. També em van fer viure la poesia.

La casa era molt antiga, però t'hi trobaves bé. La taula era llarga, recordo l'Enric Roig i Santacana, la M. Isabel Roig i la Mercè Rovirosa (Vda. Camps). La colla amb la qual anàvem a casa seva era molt maca. Coses de joventut que recordes tant!. Recordo que la Mercè Rovirosa Ribot feia les redaccions més maques que ningú.

D'elles he de dir que eren bones, intel·ligents i, sobretot tenien una gran forma d'ensenyar.

Isabel Soler i Piñol

Quan jo vaig començar a anar a classe amb les senyorettes Rosell, elles ja feia molts anys que ensenyaven. La meva mare havia estat alumna seva i tan aviat anava a classe com les ajudava quan s'havien de fer un vestit; hi havia amistat. Recordo haver sentit la meva mare comentar que feien classes d'esperanto. La meva germana, que és més gran que jo, també anava a casa seva. Feia classes al matí i a la tarda.

Jo era alumna de les Puríssimes i, en sortir del col·legi, al voltant de les 7 de la tarda, anava a l'Ateneu, que era a la Rambla, cantonada amb el carrer del Jardí, a aprendre català —encara que al col·legi també en fèiem. Això era abans de la Guerra. A aquestes classes hi anaven persones de totes les edats.

Amb mi, a la classe, hi havia la M. Isabel Roig, la Teresa Jordà, la Montserrat Rius, la Núria Giró, la Marta Cabanyes, la Isabel Soler, la Rosa Rosich, la Cèlia Nicolau i la M. Mercè Saburit.

Jo les havia tractades poc, però en guardo molt bon record.

Marina Urpí i Planas

El record és molt llunyà. Vaig anar a classes a casa seva i a l'Ateneu. Eren dues persones que tenien molt bon caràcter i t'animaven perquè estudiessis, i t'ho deien molt ben dit. També recordo que ens ensenyaven francès.

Hi ha una anècdota que em ve a la memòria. La meva mare els va comprar una pasta molt bona que feien a cal Cabutí, i quan se la van haver menjada van guardar el paper i van dir: "El guardem perquè el llepi el gat."

Recordo que venien a classe amb mi la Magda Saburit i la M. Dolors Miret.

Maria Urpí i Borrell

Jo havia anat de petita al col·legi de les Providències, però em vaig posar malalta i vaig estar molt temps sense anar a l'escola. Durant la Guerra Civil vaig anar a classe a l'Ateneu amb la Sta. Teresina; quan vaig començar no sabia res, però vaig avançar d'una manera fantàstica. En acabar la Guerra van poder tornar a fer classes a casa seva i jo hi anava d'11 a 1. Hi vaig anar fins als 18 anys.

Eren molt catalanistes. Quan va entrar Franco hi varen anar dues falangistes a dir que no podien ensenyar català, però a unes quantes, d'amagat, ens van seguir donant lliçons de català.

La meva germana, l'Hermínia, hi anava també a les tardes; comenta que l'Eulàlia les distreia fent classes d'educació cívica, ella no era tan il·lustrada. La

Teresina era molt sàvia, catalanista, comprensiva, molt de la Mare de Déu. Anaven a l'església dels Josepets.

A la classe hi havia una taula rodona, era la de les grans, n'érem cinc o sis. En una altra taula molt llarga hi havia les mitjanes, que eren tretze o catorze. Amb mi a classe hi anaven l'Antonietta Vall, la Pilar Torrent, la Magda Saburit, la Margarita Ill i la Maria Butí. La Srta. Teresina feia comptabilitat, molta gramàtica, poca història i molt càlcul. Pagàvem 15 pessetes al mes.

Eren veïnes del pintor Joaquim Mir, amb qui es feien molt. Van anar a París. Pensaven que anar a París era quelcom fabulós. En passar per la frontera els van preguntar si tenien fills, elles es van disgustar per la pregunta perquè eren solteres.

Feien un dia català, un altre castellà i un altre francès. Les seves classes de francès em varen servir per parlar amb el meu marit, que era de França i sempre ens vam comunicar en aquesta llengua.

Pel sant de la Srta. Teresina no sabíem què regalar-li i vàrem anar a Barcelona per comprar-li una estàtua de Santa Teresa; va estar molt contenta. La Srta. Teresina comentava que havia estudiat a Barcelona, a casa d'un oncle seu que era capellà, i que havia procurat aprofitar molt el temps perquè li agradava molt la docència.

Recordo la casa, que era com un museu, encara que a l'entrada no hi havia res, era molt vella, fosca i trista. A dalt sí que era maca, era com un museu molt ben conservat.

La cuina donava a la rambla dels Josepets. A la sala d'estar hi havia quadres i un sofà barroc d'Olot, molt maco. A sobre hi havia una terrassa coberta amb voltes.

Els últims anys de la seva vida van ser a "l'Amparo". Quan la seva germana ja havia mort, jo l'havia anat a veure i em deia: "La vida es tan amable, no em voldria pas morir, rellegeixo els llibres que tenia i algun que m'han deixat". Quan la Srta. Teresina va morir, jo treballava a la Pirelli. Vaig demanar permís per anar a l'enterrament, em van dir que "no tenia por que ir"; aleshores vaig dir que "tenia derecho" i, al final, m'ho van concedir. Hi havia molta gent i la vaig acompanyar fins al cementiri. A l'alcalde d'aquella època no li feien gaire gràcia perquè eren molt catalanistes.

Eren bellíssimes persones. Ningú no sabia la seva edat, però pensaven que eren molt grans perquè hi havia nenes que comentaven que les seves àvies havien estat alumnes de les Rosell.

Ens ho passàvem bé, allà; vaig gaudir tots els anys que hi vaig anar. Per a mi la Srta. Teresina va ser una bona mestra i una bona amiga.

Quan li comento que ja tenen un carrer, la Sra. Maria diu que s'esgarrifa i que se n'alegra molt i manifesta: S'ho mereixen!

Quan passaven per la Rambla ho feien pel lateral, mai pel mig. Eren molt grans, primes, amb l'esquena corba, no deien l'edat però la Teresina tenia el cap molt clar, els seus vestits no eren vells, però sí antiquats.

Antonieta Valls

Recorda les Srtes. Rosell amb molta estimació; m'explica que totes dues feien classe, però la Teresa era la mestra i l'Eulàlia els ensenyava a relacionar-se en societat, com baixar les escales, com presentar-se...

Gràcies a la senyoreta Teresa tinc una gran afició per la gramàtica, que encara la mantinc. Em fixo com parlen els polítics i si ho fan bé.

Les seves classes eren tant entretingudes que, de vegades, pensava que no fèiem res, i en sortir pensava "Vols dir que hem fet classe avui?", perquè parlàvem. Ara veig que treballàvem molt i apreníem sense que ens n'adonéssim.

D'elles en guardo un molt bon record, eren catalanes autèntiques, sense anar en contra de ningú.

Durant la guerra els van prohibir fer classes a casa seva i les feien a l'Ateneu. En acabar la guerra van tornar a fer-les a casa seva.

Encara les estimo i les recordo. La senyoreta Teresa, principalment, em va impactar. Estic molt contenta que se'ls faci un reconeixement. S'ho mereixien.

Albert Virella

El Sr. Albert Virella comenta que recorda *amb simpatia, el seu mestratge al curset de català organitzat a l'Ateneu per Palestra, l'any 1932, així com el guiatge que les germanes Rosell proporcionaren als alumnes del curset visitant la masia d'en Parellada, casa pairal dels Cabanyes, amb la cambra on el poeta va deixar la terrenal vida.*

Condolgues dels malastres que els tocà patir durant i després la guerra civil, van morir a Vilanova Eulàlia i Teresa, els anys 1953 i 1954, respectivament. I amb elles morí el mestratge de l'Esperanto.¹¹

¹¹ VIRELLA, Albert: *Gran Penya*, núm. 3, Vilanova i la Geltrú, abril de 1989, pàg. 11.

Del llibre *Fidelitat*

El germà de la mare de la Sra. Enriqueta era el pare d'unes noies de Vilanova i la Geltrú, que eren mestres, molt bones cristianes, llestes, i tenien la casa com un museu, semblava la d'un antiquari, del valor que hi havia...¹²

Visita de la Secció Folklorica de Vilanova i la Geltrú

El llibre escrit per Àngel Olivé i Xavier Garcia que estudia la Secció Folklorica de Vilanova i la Geltrú, a la pàg. 72, té un apartat que titulat "Visita a les senyorettes Rosell". Ací es comenta la visita que els van fer els joves de la Secció Folklorica dintre de les activitats que duen a terme per a la seva formació cultural. Aquesta visita s'esdevingué el 16 de març de 1947.

¹² LLOBET I MARGARIT, Rosa: *Fidelitat*, 1993.

BIBLIOGRAFIA

BARBERÀ, Jaume: "Las hermanas Rosell". *Diari de Vilanova*, 26 de juliol de 1975.

Carrers en femení singular. Ed. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Impres a Gràfiques El Campanar. Vilanova i la Geltrú, 2002. Pàg. 63 i 64.

GALÍ, Alexandre: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*. Llibre X. "Institucions de cultura popular". Ed. Fundació Alexandre Galí. Barcelona, 1983. Pàg. 160 a 162.

GARCIA, Xavier: *Vilanova i la Geltrú i el seu gran carnaval*. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1972. Pàg. 316 i 317.

L'Abans. El Garraf. Vilanova i la Geltrú. Recull Gràfic 1873-1965. Efadós Editorial. El Papiol, 2000.

OLIVÉ, Àngel i GARCIA, Xavier: *La secció folklòrica de Vilanova i la Geltrú: Una contribució al redreçament cultural del poble després de la desfeta*. Ed. Gràfiques Ferpala. Vilanova i la Geltrú 1985. Pàg. 72.

PUIG ROVIRA, Francesc Xavier: *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*. El Cep i la Nansa ed. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 2003. Pàg 287 i 288.

PUIG ROVIRA, Francesc Xavier: *El govern municipal i altres aspectes de Vilanova 1936-39*. Pàg. 203.

Revistes i altra documentació

Revista *Azul*, article de Montaner Alcover, núm. 4, 1r trimestre de 1946.

Revista *La Nostra Mar*, núm. 15. Vilanova i la Geltrú, 1996. Pàg. 54.

Revista *Gran Penya*, núm. 3. Vilanova i la Geltrú, abril de 1989. Pàg. 10 i 11.

Taller de recuperació de la memòria femenina de Vilanova i la Geltrú "La història a les nostres mans" (1999-2000).

Arxiu de tradicions populars, revista vilafranquina *Acció*, gener 1928.

Llibre editat per l'Esbart Català de Dansaires.

L'Hora del Garraf, 4 de maig de 2001. Dins de la secció de cultura, Pretèrit imperfecte d'Albert Virella, pàg. 62 i 63.

Butlletí del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer. 1984

AGRAÏMENTS

A totes les persones que han col·laborat en aquest treball, explicant els seus records:

Miquel Altadill	Óscar Martí (esperantista)
Maria Andreu	M ^a Carme Miquel
M. Àngela Blanch i Rosich	Montserrat Miquel
Artur Boada	Núria Morata
Teresa Burguet	Teresa Morros
Paquita Cabrisés	Àngel Olivé
Mercè Carré i Farré	Josefina Olivella
Fidel Claramunt	Raquel Olivella
Pepita Darder	Graciela Olivella
Montserrat Escofet	Maria Pons
Rosó Esteva i Salichs	Isidre Puig
Ramon Falcó	Montserrat Raspall
Anna Ferrer	Aurèlia Recasens
Xavier Garcia (fill)	Montserrat Rius
Sra. de Garcia (mare)	M ^a Isabel Roig (ajudant seva)
Esperança Garcia	Francisco Roig Toqués
M ^a Cinta Gibert	Rosa Rosich Cuatrecases
Núria Guijarro	Rosa Sanabra
Salvador Llosa	Carme Serarols
Consol López	Isabel Solé Piñol
Enric López	Mercè Solé
Montserrat Marqués	Maria Urpí i Borrell
Casimir Martí	Marina Urpí i Planas
Joan Martí	Antonieta Valls

He d'agrair, en primer lloc, a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú que m'hagi donat l'oportunitat de publicar aquest opuscle, a l'Aula Universitària del Garraf, al taller La Història a les Nostres Mans, i a totes les persones que m'han encoratjat a descobrir qui eren les germanes Rosell, perquè aquest estudi m'ha entusiasmat i m'ha proporcionat una experiència molt enriquidora i gratificant.

He d'agrair, també, la col·laboració i les facilitats que m'han proporcionat en aquesta recerca els responsables dels arxius: Rafel Mestres, de l'Arxiu Comarcal; Mn. Narcís Puig, pàrroc de l'església de la Immaculada Concepció, o de Mar; Lluïsa Orriols, de l'Arxiu de la Parròquia de Sta Maria de la Geltrú; Montserrat Comas de la Biblioteca-Museu Balaguer i a Josep Mª Porta de l'Arxiu Escofet.

Un agraïment molt especial a Xavier Güell i Cendra, arxiver de la parròquia de Sant Antoni Abat, que ha estudiat a fons el *Sokol* i coneix molt bé el moviment Palestra, ja que la seva informació desinteressada m'ha servit de gran ajuda.

De Xavier Güell són els articles següents: "Els Falcons, un seguici festiu penedesenc nascut a Praga" (*L'Hora del Garraf*, 29 de maig de 1998, pàg IV, V, VI / Bloc), [...] *el Sokol va ser fundat el 16 de febrer de 1862 a la Universitat de Praga [...] compromesos en campanyes en defensa de les singularitats culturals dels eslaus [...] (IV / Bloc,*) i sobre Palestra comenta: *Entre d'altres entitats, també hauríem de mencionar Palestra* (pàg. VI / Bloc).

També he d'agrair al Sr. Joan Inglada, esperantista, que entre d'altres detalls ens ha fet adonar de la coincidència entre el títol de la primera traducció de l'esperanto al català, "Un retrat" que precisament fou feta per l'Eulàlia Rosell i la col.lecció d'aquest opuscle "Retrat".

Al Sr. Francesc Xavier Puig Rovira, historiador vilanoví amb qui he mantingut interessants converses. Miguel Angel Rhodes, mestre i informàtic. I a l'Alexandre Urpí, que m'ha ajudat en tot moment.

Novembre de 2004